

PROSTOROVÁ A CHARAKTEROVÁ DIFERENCIACE ÚZEMÍ CHKO

2.1 Zásady diferenciacie území z hlediska prostorové struktury a charakterové odlišnosti

Území většiny chráněných krajinných oblastí, přírodních parků a podobných typů území bývají značně různorodá. Nacházejí se zde segmenty, mnohdy dominantní, lesní krajiny, četné lokality přírodního či přírodě blízkého charakteru a další lokality vykazující význačné či jedinečné znaky přírodní charakteristiky krajinného rázu. Tato území jsou obvykle chráněna jinými instituty zákona o ochraně přírody a krajiny než je krajinný ráz (zvláště chráněné území, územní systém ekologické stability, významný krajinný prvek Natura 2000...). V těchto lokalitách není potřeba regulovat zástavbu formou podrobných konkrétních požadavků (vzhledových konvencí) na architekturu, formu a urbanistickou strukturu, neboť zde výstavba ve většině případů není možná. Z hlediska krajinného rázu zde stačí obecně formulované ochranné podmínky (například požadavek zachování nezastavěných horizontů, harmonického měřítka, vztahů...), které se uplatní např. u staveb technické infrastruktury, vybavenosti či technologických staveb, které by v těchto lokalitách mohly přijít v úvahu.

Dále se však na území chráněných krajinných oblastí či přírodních parků nachází i segmenty zemědělské krajiny s venkovskou zástavbou, někdy dokonce, a to zejména v okrajových částech těchto území, segmenty krajiny urbanizované či industrializované. Zde by zástavba v úvahu přijít mohla a také k ní dochází. Její regulace z hlediska ochrany a zachování krajinného rázu je zde proto nutná. Ovšem i tato území bývají značně různorodá. Jsou zde sídla s dochovanou tradiční architektonickou formou, hmotou, měřítkem a výrazem objektů, sídla s dochovanou urbanistickou strukturou, s dochovanou strukturou osídlení a strukturou krajiny (cestní síť, plužina...). Nacházejí se zde objekty lidové architektury i objekty zapsané mezi kulturní nemovitě památky či národní kulturní památky (někdy ovšem v dezolátním stavu), některé z těchto sídel či segmentů kulturní krajiny mohou být prohlášeny podle Památkového zákona za památkové zóny nebo dokonce za památkové rezervace. Vedle toho se však na území chráněných krajinných oblastí či přírodních parků nachází i lokality s architekturou novodobou, nehodnotnou, neodpovídající tradičním regionálním znakům, četné přestavby, dostavby, přístavby, provizorní objekty, opuštěné zemědělské, technologické a vojenské areály, devastované vsi a chatové osady. V řadě takových území se navíc objevují i sídla zaniklá nebo částečně zaniklá, torza původní zástavby či pozůstatky již neexistujících krajinných struktur.

Z této různorodosti vyplývá požadavek na diferencovanou ochranu a regulaci budoucí zástavby. Nelze stejně přísně regulovat ve zcela rozdílně hodnotných lokalitách, ač v rámci jedné CHKO či přírodního parku. V sídlech, kde se žádné tradiční znaky architektury či urbanistické struktury nedochovaly, nebo kde se zástavba vizuálně téměř neuplatňuje, jsou striktní vzhledové konvence zbytečně omezující, neboť chrání neexistující hodnoty. Principem hodnocení krajinného rázu a následné regulace eventuální budoucí zástavby je tedy **prostorová a charakterová diferenciacie řešeného území, delimitace pásem odstupňované ochrany a následně posouzení rozvojových možností pro jednotlivá sídla** (lokality se zástavbou).

Postup hodnocení směřuje v závislosti na odlišnosti rázu krajiny, na specifických vlastnostech krajinného obrazu, na jedinečnosti a neopakovatelnosti určitých scénérií, které spoluvytvářejí identitu krajiny, k rozčlenění území CHKO na menší, uchopitelnější a popsitelné části. Prostorová a charakterová diferenciacie krajiny je tedy provedena zejména na základě prostorového členění území (charakteru georeliéfu), poměru mezi plochami lesních porostů a plochami zbytků kulturní zemědělské krajiny a charakteru a hustoty osídlení.

2.1.1 Principy prostorové a charakterové diferenciacie

Na území CHKO Broumovsko jsou v rámci prostorové a charakterové diferenciacie vymezeny krajinné celky (KC) na úrovni oblastí krajinného rázu a krajinné prostory (KP) na úrovni míst (souboru míst) krajinného rázu. Pojmy oblasti a místa krajinného rázu (dále jen „KR“) navazují na pojmy uváděné v § 12 zákona č. 114/1992 Sb. V Metodickém postupu (VOREL, BUKÁČEK, MATĚJKA, CULEK, SKLENIČKA, Praha 2004) byly definovány takto:

Oblast krajinného rázu – krajinný celek s podobnou přírodní, kulturní a historickou charakteristikou odrážející se v souboru jejích typických znaků, který se výrazně liší od jiného celku ve všech charakteristikách či v některé z nich a který zahrnuje více míst krajinného rázu. Je vymezena hranicí, kterou mohou být přírodní nebo umělé prvky nebo jiné rozhraní měnících se charakteristik.

Místo krajinného rázu – krajinný prostor, část krajiny, homogenní z hlediska přírodních, kulturních a historických charakteristik a výskytu estetických a přírodních hodnot, které odlišují místo krajinného rázu od jiných míst krajinného rázu. Je nejmenším hodnoceným prostorem. Jedná se zpravidla o vizuálně vymezený krajinný prostor (konkávní nebo konvexní), který je pohledově spojitý z většiny pozorovacích stanovišť nebo o území vnímatelné díky své výrazné charakterové odlišnosti

Z definice pojmů vyplývá, že principem delimitace charakterově odlišných segmentů krajiny (krajinných celků a krajinných prostorů) je prostorová a charakterová diferenciacie krajiny.

V plošné a prostorové struktuře a vizuálních vztazích krajiny se projevuje zejména charakter georeliéfu, vegetačního krytu a charakteru osídlení a hospodářského využití krajiny. Základním rysem krajiny je její výšková členitost, tvary terénního reliéfu, dynamika terénu a výraznost terénních tvarů (terénní dominanty, horizonty, terénní hrany, tvary údolí a převýšení). Georeliéf předurčuje také měřítko krajiny – poměry dimenzí viditelných částí krajiny vzhledem k měřítku člověka. Měřítko krajiny je spouštěčným charakterem vegetačního krytu, mozaikovitostí krajiny a velikostí prostorových jednotek krajinné struktury (velikost otevřených prostorů vůči prostorům se souvislým vegetačním krytem nebo vůči prostorům urbanizovaným, členění krajiny strukturálními prvky nelesní zeleně). Charakteristickým rysem, rozlišujícím různé charakterové typy krajiny je též struktura osídlení (vzájemná poloha sídel a jejich poloha v krajinném rámci – poloha v terénu a vztah k vodotečím), převládající urbanistická struktura (forma) sídel a typické formy a architektonický výraz staveb lidové architektury. Tyto aspekty hrají v členění krajiny Broumovska významnou roli.

Prostorové a charakterové členění území je tedy odvozeno:

- **od charakterových odlišností plošné a prostorové struktury krajiny**
- **od znaků této struktury pozorovatelných vizuálně v obrazu krajiny**

Zatímco na úrovni krajinných celků (oblastí krajinného rázu) se jedná o základní charakteristické rysy prostorového uspořádání krajiny a znaků jednotlivých charakteristik, krajinné prostory (místa a soubory míst krajinného rázu) jsou již vymezovány spíše jako v krajině vnímatelné a vizuálně do jisté míry oddělené prostory nebo soustavy navazujících prostorů. Někdy je však místo krajinného rázu („krajinný prostor“) nutno vymezit jako konvexní prostor, vystupující charakteristicky z okolí a význačný svými znaky přírodními nebo kulturními. Na základě dominantních rysů (souboru znaků) krajiny, doplněných o hydrografickou strukturu krajiny, bylo možno na území **Broumovska** delimitovat poměrně výrazně odlišné oblasti (krajinné celky) a krajinné prostory (místa krajinného rázu) s tím, že rozloha jednotlivých oblastí a míst vychází jednoznačně z krajinné struktury a z výraznosti vizuálně vnímaných prostorových vztahů vyjádřených v obrazu krajiny.

2.1.2 Členění území Broumovska z hlediska krajinného rázu

Prostorové a charakterové členění území Broumovska je odvozeno od charakterových odlišností pozorovatelných vizuálně v obrazu krajiny, zejména od georeliéfu, vegetačního krytu a charakteru osídlení. Na úrovni oblastí krajinného rázu (ve smyslu §12 zákona č. 114/1992 Sb.) jsou v krajině vymezeny krajinné celky (KC), na úrovni míst krajinného rázu jsou vymezeny krajinné prostory (KP).

KC A POLICKÁ VRCHOVINA

Obr. 2.1.1: Pohled z východních planin nad Hodkovicemi na hřeben Adršpašsko-teplických skal (vpravo) v blízkosti pramene Metuje (remíz uprostřed), v pozadí přírodní památka Dlouhý vrch. (Foto: Atelier V)

Obr. 2.1.2: Pohled z hradu Adršpach na Království.
(Foto: <http://www.adrspach.cz/fotogalerie/index.php?show=1229360620&cat=QWRyYXBhXN6SBza%2BFseQ%3D%3D>)

Krajinný celek je přibližně shodný s orografickou jednotkou Polická vrchovina a zároveň s geologickou jednotkou svrchněkřídové polické pánve. Celek je na východě prostorově vymezen výrazně vystupujícími Broumovskými stěnami, na jihu severními svahy mohutných Stolových hor. Na západě a jihozápadě jej vymezují Janovické a Stárkovské kuesty. V otevřené, poměrně málo členité krajině se výrazně uplatňuje mimo Broumovské stěny stolová hora Ostaš, Adršpašsko-teplické skály spolu s navazujícím Křížovým vrchem, Lysým vrchem. Území protíná od střední části hluboké, sevřené údolí Metuje vymezené strmými zalesněnými svahy. Zalesněné jsou také vysoké a strmé svahy kuest, které patří k charakteristickým krajinným prvkům této krajiny. Jedná se o krajinu velkých kontrastů a

změn, změny měřítka, členění krajiny, způsobu ovlivnění a využívání člověkem. Dochází zde na poměrně malém území ke střídání různých typů krajin – skalní města a stěny, hluboké uzavřené údolí řeky Metuje, otevřené, málo členěné a intenzivně zemědělsky využívané horní plošiny kuest. Je to krajina kontrastů a překvapení. Charakteristickým prvkem jsou kuesty, vysoké strmé srázy – čela kuest, oddělující níže položené, často poměrně sevřené údolí od horní vyvýšené plošiny. Vymezují v krajině výrazné horizontální linie. Výškový rozdíl mezi úpatím svahu a horní hranou je v některých místech značný. V krajině se objevují dva naprosto odlišné pohledy. Pokud se pohybujeme v úrovni náhorní plošiny, krajina kolem je mírně zvlněná, vnímáme pouze okrajovou, horizontální linii lesního porostu. Zástavbu nevidíme, a také není vidět výškový rozdíl. Výrazně je vnímána horizontální linie lesa na hraně kuesty. Naopak při pohledu z údolí je výrazně vnímán z bezprostřední blízkosti výrazný, strmý svah kuesty, vymezující prostor údolí.

Některé kuesty jsou vzhledem ke své výšce, strmosti svahu, bohatému porostu, ale i délce úseku, který vnímáme z jednoho bodu, jednoznačně dominantním prvkem prostoru.

K výjimečným krajinným složkám patří Broumovské stěny a navazující Stolové hory, Adršpašsko-teplické skály spolu s Křížovým vrchem, Lysým vrchem, stolová hora Ostaš a výrazný svah kuesty od Adršpachu po Dřevíč. K cenným složkám krajiny bezpochyby patří i hluboké údolí Metuje, zejména v okolí Kozínku, Maršova, Dědova. (Brichtová, 2001)

KC A.1 Přírodní charakteristika krajinného celku

Vymezení krajinného celku A se téměř překrývá s vymezením Polické vrchoviny, podcelku ve střední části Broumovské vrchoviny. Jedná se o členitou vrchovinu převážně v povodí Metuje budovanou na svrchněkřídových a triasových sedimentech. Erozně denudační reliéf střední části vnitrosudetské pánve je silně rozčleněný, tektonicky porušený (tektonicky a litologicky podmíněná sedimentární stupňovina), s výraznými strukturně podmíněnými tvary (strukturně denudační plošiny, stolové hory, kuesty, strukturní hřbety, suky) a charakteristickými skalními tvary selektivního zvětrávání a odnosu kvádrových pískovců. Celkově má celek charakter krajiny rozřezaných tabulí a krajiny skalních měst. V oblasti Broumova převládají hnědé půdy.

Nejvýraznějším a nejrozsáhlejším okrskem Polické vrchoviny je v její střední části Polická pánev, tektonicky podmíněná pánev brachysynklinální stavby v povodí Metuje o ploše 120 km². Je budovaná na slínovcích, spongilitech a pískovcích spodního a středního turonu a kvádrových pískovcích středního turonu. Členitý vrchovinný reliéf tektonicky a litologicky podmíněné sedimentární stupňoviny se strukturně denudačními plošinami uvnitř obklopuje věnec kuest na okrajích. Příčný skalský zlom probíhající od Horních Verněřovic na jihozápadě přes Studnice, Skály, Teplice nad Metují a Verněřovice dělí Polickou pánev na vyšší Teplickou pánev na severu a nižší Machovskou pánev na jihu. Na jihu, západě, severozápadě a severovýchodě lemuje Polickou pánev věnec vnitřních (turonských) kuest místy s tvary zvětrávání a odnosu kvádrových pískovců. Údolní síť využívá příčných i podélných zlomových linií. Významnými body pánve jsou Dlouhý vrch (698 m), Družstevní vrch (613 m), Hejda (625 m), Kočičí skály (590 m), Kopeček (586 m), Na kostele (690), Val (589 m) či Ostaš (700 m), velmi výrazný silně rozčleněný stolový vrch.

V severozápadní části Polické pánve vyniká okrsek Adršpašsko-teplických skal (krajina skalních měst). Dělí se na větší Teplické skály na jihu a západě a menší Adršpašské skály. Hranici tvoří Vlčí rok. Členitá vrchovina o ploše 21 km² na kvádrových pískovcích středního turonu až coniacu má silně tektonicky rozčleněný georeliéf erozně denudační tektonicky a litologicky podmíněné sedimentární stupňoviny, v ose brachysynklinály s povrchem ukloněným od jihozápadu k severovýchodu. Příčný skalský zlom odděluje Skalský hřbet s výraznými skalními tvary selektivního zvětrávání a odnosu kvádrových pískovců, s pískovcovými skalními městy (největší skalní město v ČR), stěnami, skalními věžemi, skalními bránami (největší Čertův most v Adršpašských skalách), hluboce zaříznutými kaňonovitými údolími a soutěskami nejhořejší Metuje a přítoků. Četné jsou pseudokrasové tvary (jeskyně). Nejvyšším bodem je Čáp (785 m), významnými body Borek (566 m), Bučina (604 m), Koňský hřbet (646 m), Křížový vrch (666 m), Lada (622 m), Liščí hora (709 m), Lysý vrch (611 m), Nad srázem (738 m), Skály (691 m), Starozámecký vrch (680 m), Supí skály (771 m) či Trojmezí (739 m). Rozsáhlé skalní město představující jednu z hlavních krajinných dominant Broumova.

Jihovýchodní část Polické vrchoviny na hranici s Polskem tvoří malý okrsek Stolové hory, jehož hlavní část leží již Polsku. Jedná se o plochou hornatinu na kvádrových pískovcích středního turonu, slínovcích, spongilitech a pískovcích spodního a středního turonu o ploše na našem území bezmála 8 km². Silně rozčleněný erozně denudační povrch tektonicky a litologicky podmíněné sedimentární stupňoviny s výraznými tvary zvětřávání a odnosu kvádrových pískovců se vyznačuje stolovými horami a pískovcovými údolími. Nejvyšším bodem je Hejšovina (828 m), významnými body Lopota (720 m) či Machovský vrch (713 m). Ve východní okrajové části Polické vrchoviny leží Broumovské stěny (krajina skalních měst). Členitá vrchovina na rozvodí Metuje a Stěnavy o ploše téměř 20 km² budovaná převážně na kvádrových pískovcích středního turonu. Jedná se o silně rozčleněný erozně denudační georeliéf tektonicky ukloněné kry a litologicky podmíněné sedimentární stupňoviny s asymetrickými hřbety, s příkrými čely na severovýchod, do Broumovské kotliny. Čelní svah je rozčleněn hlubokými údolími, na dnech údolí se nacházejí blokové závaly s pseudokrasovými jeskyněmi. Týlový svah ukloněné kry je rozčleněn roklemi. Místy se objevují skalní města s výraznými skalními tvary výběrového zvětřávání a odnosu kvádrových pískovců. Broumovské stěny se dělí na zalesněnou kuestu Příkrá stráž, kuestu Prostření vrch (573 m), kuesty Supí hřbet, Božanovský hřbet a Signál. Nejvyšším bodem okrsku je Božanovský Špičák (772 m), velmi výrazný silně rozčleněný zalesněný hřbet tektonicky ukloněné kry s čelem na severovýchod, významnými body Honské sedlo (591 m), Honský Špičák (652 m), Koruna (769 m), Modrý kámen (685 m), Signál (710 m), Strážná hora (688 m), Supí hnízdo (702 m) či Velká kupa (708 m). Jde o jeden z dominantních krajinných útvarů Broumovska, výrazný zejména při pohledu z Broumovské kotliny prudkými svahy a stěnami (do rovinaté Broumovské kotliny upadá hřeben příkrými skalními stěnami a prudkými svahy s převýšením i přes 300 metrů).

Kuestový lem (tzv. vnější kuestu) na západě, severu a východě Polické vrchoviny tvoří Polická stupňovina, plochá vrchovina převážně v povodí Metuje o ploše 55 km². Silně rozčleněný erozně denudační povrch tektonicky a litologicky podmíněné sedimentární stupňoviny s kuestami (s čely na jihozápad, severozápad a severovýchod), se skalními tvary zvětřávání a odnosu a hluboce zaříznutými údolími přítoků Metuje se skládá z několika podokrsků, a to ze Stárkovských kuest, kuesty Šibeník, kuesty Záhoř, Janovických kuest, kuesty Závora, Hraničního hřbetu, Zdoňovských kuest (s výraznými Mirošovskými stěnami) a z kuesty Nad studánkou. Nejvyšším bodem je Přední Hradiště (712 m), významnými body Buková hora (638 m), Hradiště (683 m), Krupná hora (705 m), Mirošovské stěny (664 m), Příkrá stráž (601 m), Strážnice (701 m), Vysoký kámen (558 m) či Záhoř (609 m).

V Polické vrchovině vyniká hluboce zaříznuté kaňonovité údolí Metuje a přítoků, s údolní sítí využívající příčných i podélných zlomových linií (jihozápad – severovýchod na severozápadě, severozápad – jihovýchod na jihovýchodě). Metuje pramení v nadmořské výšce 586 m v Broumovské vrchovině u Hodkovic, západně od Adršpašských skal. Na horním a středním toku vytváří hluboce zaříznuté údolí. Z významnějších obcí leží na této řece Teplice nad Metují, Hronov, Náchod a Nové Město nad Metují. Významnější přítoky Metuje jsou zleva Zdoňovský potok, Ledhujka, Židovka, Brlenka, Střela, Olešenka, zprava Dřevíč, Radechovka a Rozkoš. Údolí jsou zčásti sevřená, ale převážně otevřená i s přechodem do volné otevřené krajiny. Všechny toky i jejich části jsou řazeny k podhorským potokům, podle staršího členění se jedná o pstruhové pásmo. Většinou se jedná o rychle tekoucí vodu s hloubkami toku od několika dm a většinou nepřesahující hranici 1 m hloubky. Toky dosud na některých místech přirozeně meandrují. Jedná se o toky, které mají ráz podhorského potoka a dosud místy polopřirozený charakter s členitým dnem i břehy. Na mnohakilometrové délce toků jsou různorodé břehové porosty – od plně zapojených dřevinných břehových porostů až po jednotlivě rostoucí stromy a keře na přilehlých mokřadních loukách. Jedná se o jednu z nejvýznamnějších oblastí s výskytem mihule říční v ČR (EVL Metuje a Dřevíč).

V území se vyskytuje poměrně vysoké procento starých jehličnatých i listnatých lesů a také suťové listnaté a smíšené lesy na prudkých okrajových svazích křídových kuest. Vzácná květena se vyskytuje zejména v suťových lesích a strmých svazích údolí a kuest, v inverzních polohách a roklích skalních měst, také na loukách a mokřadech. Polická pánev je středně zalesněná převážně smrkem a borovicí s celou řadou dalších cenných lokalit na pískovcích, lučních enkláv či mokřin. Velké plochy zabírá i orná půda a přirozené porosty luk a pastvin. Adršpašsko-teplické skály jsou převážně zalesněné smrkovými porosty s příměsí borovice, s malými fragmenty přirozených smíšených porostů s bukem a

jedlí a cennými reliktními bory. Cenná jsou též chladnomilná společenstva na dnech roklí. V roklích a údolích se místy vytvořila rašeliniště, dnes vesměs porostlá lesem. Také Stolové hory a Broumovské stěny jsou převážně zalesněné smrkovými porosty místy s borovicí či příměsí jedle. Ve vrcholových partiích se objevují fragmenty reliktních borů. Polická stupňovina je též zalesněná hlavně smrkem, místy s příměsí buku a jedle, objevují se zde i rozsáhlejší plochy zemědělské půdy, zejména přirozené vegetace, ale i orné půdy. Některé louky jsou většinou v poměrně dobrém stavu, i když jejich zachovalost kolísá (některé partie byly v minulosti narušeny hnojením). Výskytem ohrožených druhů je území značně regionálně významné (EVL Vladivostok). Jedna z nejvýznamnějších lokalit nevápnitých slatinišť v CHKO Broumovsko z hlediska zastoupení ohrožených druhů rostlin s významnou koncentrací kvalitních ovsíkových a pcháčových luk se nachází v EVL Řeřišný u Machova (údolí potoka s komplexem pcháčových a svahových luk a menšími slatiništi).

A.1 Znaky a hodnoty přírodní charakteristiky KC A		klasifikace znaků		
		dle projevu	dle významu	dle cennosti
		+ pozitivní O neutrální N negativní	XXX zásadní XX spouštějící X doplňující	XXX jedinečný XX význačný X běžný
A.1.1	Členitý reliéf Polické vrchoviny s výraznými geomorfologickými útvary (strukturně denudační plošiny, stolové hory, kuesty, strukturní hřbety, suky, stěny)	+	XXX	XX
A.1.2	Cenné geologické a reliéfní útvary, skalní města (stěny, skalní věže, skalní brány, hluboké kaňony, jeskyně)		XX	XXX
A.1.3	Hluboce zaříznuté kaňonovité údolí Metuje a přítoků s přirozenými břehy, meandry, břehovou a doprovodnou vegetací	+	XX	XX
A.1.4	Krajinná nelesní zeleň podél vodních toků, silnic, cest, zeleň zahrad v okolí sídel, mezí, remízky	+	XX	X
A.1.5	Rozsáhlé zalesněné plochy jehličnatých a smíšených lesů s fragmenty přirozených smíšených porostů	+	XXX	XX
A.1.6	Cenná chladnomilná společenstva na dnech roklí, drobná rašeliniště, slatiniště	+	X	XX
A.1.7	Rozsáhlejší plochy zemědělské půdy, zejména přirozené vegetace, ale i orné půdy, louky a pastviny	+	XX	X

KC A.2 Kulturní a historická charakteristika krajinného celku

Krajinný celek A není historicky homogenním územím. Nacházíme v něm několik oblastí, které se historicky vyvíjely odlišně. Nejvýraznější jednotkou je Policko spojené po staletí s benediktinským klášteřem v Polici nad Metují. Severozápadní část území krajinného celku náležela především k panství stárkovskému (skalskému), jihovýchodní k náchodskému. Vedle toho se zde objevují i menší feudální vlastníci, jejichž majetková držba se často střídá. Je to jen dokladem toho, že tento krajinný celek není tak pestrý jen z hlediska prvků přírodních, ale i z hlediska svého historického vývoje.

Jihovýchodní část krajinného celku tvoří Policko s centrem v Polici nad Metují. V raném středověku zde býval tak zvaný „polický újezd“, krajina, která byla dosud jen rozsáhlým pralesem protkaným nanejvýš několika obchodními stezkami. Celý komplex hraničních hor včetně Krkonoš i Orlických hor byl od dob Římanů nazýván Hercynským lesem. Pohraničním hvozdem procházela, nepochybně již od pravěku, stará cesta vedoucí z polabské nížiny přes východočeskou sídlištní oblast Brankou u Náchoda do kladské kotliny a odtud dále až k pobřeží Baltického moře.

Na sklonku 12. století se tato téměř pustá oblast, sloužící svou neprostupností jako přirozená ochrana hranic království, dostala do ohniska kolonizačních zájmů břevnovských benediktinů. Podle klášterní tradice získalo „polický újezd“ břevnovské opatství již na počátku 13. století. S pomocí lokátorů rozdělili benediktini nákupním právem (dědičným pachtěm) prvním kolonistům polnosti budoucích vesnic a postupně celou krajinu osídlili a zúrodnili.

Opat Martin, strůjce velké benediktinské kolonizace, zakládá někdy kolem roku 1255 trhovou ves Broumov a další vesnice na Policku a na Broumovsku. Kolem dřevěného polického klášteríku záhy vyrostla i malá zemědělská osada, kterou zde založili první čeští kolonisté, snad povolání z těch vesnic ve vnitrozemí, které již dříve břevnovskému klášteru patřily. Postupně byly v nejbližším okolí kláštera založeny další, především české vesnice (Ledhuj, poplužní dvůr a ves Bukovice, Radešov, ves s dvorem Bezděkov, Česká Metuje) – vzniká tak klášterní panství. Z původní malé zemědělské osady, soustředěné poblíž kláštera, se postupně stává tržní místo.

V květnu roku 1420 byl břevnovský klášter Pražany a husity zpusťován a vypálen a tehdejší opat Mikuláš prchl i s konventem před husity do probošství v Broumově, kde mu tehdejší opevněný klášter poskytl bezpečné útočiště. Policko se oproti tomu přidalo na stranu kalicha, což vedlo k majetkovým přesunům. Některé vsi ztracené v době husitských válek získal klášter nazpět až v 17. století.

Je zřejmé, že Police, nadaná svou klášterní vrchností v 16. století celou řadou výsad, žila takřka plným životem poddanského města. Vyplývalo to asi také z toho, že byla na polickém panství jediným sídlištěm městského charakteru s dlouhou tradicí, byla jeho ekonomickým centrem. Jediným městem na obou sousedících klášterních benediktinských panstvích byl Broumov, poměrně vzdálený a navíc oddělený skalnatými stěnami i svým německým jazykem. Z množství církevních staveb, postavených opatem Otmarem v době největšího stavebního vzednutí baroka v nejbližším okolí Police, lze uvést zejména kostel sv. Kříže na Ostaši (1720), přestavbu polického farního kostela (1714) i stavbu nové zvonice farního kostela (1720). Kostel sv. Prokopa v Bezděkově (1729) a kapli P. Marie Sněžné na Hvězdě (1733) projektoval architekt K. I. Dientzenhofer. V roce 1723 byla dokončena i přestavba západního průčelí klášterního kostela do dnešní barokní podoby. Již v roce 1787 však byly císařem Josefem II. některé církevní stavby v nejbližším okolí zrušeny. Byl to zejména polický farní kostel na hřbitově (zbořen až na presbytář se zvonící), kostel na Ostaši (zbořen) a kaple na Hvězdě (určena ke zboření). Klášterního kostela bylo nařízeno používat jako farního.

V roce 1848 došlo k zániku poddanství a posléze vrchnostenského systému. Vznikly samosprávné obce. Klášter však nadále zůstával v oblasti největším pozemkovým vlastníkem, a to až do pozemkové reformy po vzniku ČSR.

V létě roku 1875 byla slavnostně otevřena železniční trať Choceň – Broumov, která se začala budovat roku 1873. Trasa železnice, vedená výhodně údolím Metuje, se vzdáleným nádražím umístěným 4 km od Police, však k jejímu průmyslovému rozvoji příliš nepřispěla, tak jako v jiných sousedních městech. Teprve v roce 1886 se objevily v Polici první začátky průmyslových podniků, ale teprve rok 1895 znamenal pro město skutečný začátek jeho průmyslového rozvoje. Vilém Pelly na místě svého zemědělského statku začíná se stavbou přádelny bavlny. Tím se prolomily bariéry továrního podnikání a Pellyho záhy následují další.

Druhou oblastí a mocenským centrem v krajinném celku bylo panství Stárkov na Teplicku. Na ochranu důležité obchodní stezky spojující Čechy přes Teplicko a Broumovsko s Polskem a Pobaltím, doložené počátkem 12. století, vznikla v oblasti opevněná místa. Nejpozději v druhé polovině 13. století za vlády Přemysla Otakara II. tu byly postaveny pevné hrady Střmen a Skály. V jejich okolí vznikly potom osady, které se staly předchůdci Teplic nad Metují a jejich nynějších místních částí. Zdejší osídlení má pravděpodobně souvislost s osídlováním kraje rodem erbu třmene, který ve 13. století držel Stárkovsko, panství Skály a Adršpach. Nejstarším známým členem tohoto rodu byl Sezema. Před rokem 1393 získal panství Matěj Salava z Lípy, který si vybudoval nový sídelní hrad – Skály. Součástí panství byly mimo Stárkova a jeho tvrze vesnice Skalka, Studnice, Horní a Dolní Verněřovice, Německá Metuje, Bystré, Chlívce, Jívka, Radvanice a Vápenka. V druhé polovině 15. století se majitelé panství rychle střídali. Stárkov se stal správním centrem panství Skály, měl vlastní kancelář s právem vést si vlastní městské knihy, dále obecní hospodářské účty a příslušné spisy. Úředním jazykem byla čeština, po roce 1620 byla na císařský rozkaz zavedena úřední němčina, což vedlo k postupné germanizaci kraje. Roku 1625 bylo skalské panství rozděleno na stárkovské a skalské. V roce 1673 koupil stárkovské panství baron Jan František z Kaisersteina, který nechal přestavět zámek do nynější podoby a vybudoval i pivovar. Jeho rod udržel majetek až do roku 1924, kdy jej prodal rodu Pejskarů, továrníků z Police nad Metují.

Samy Teplice nad Metují, které vznikly jako osada v podhradí skalního hradu Střmen také patřily příslušníkům rodu erbu třmene. První písemná zmínka o Teplicích je z roku 1362, kdy místo patřilo Tasovi z Rýzmburku. Po roce 1614 byly rozděleny na Horní a Dolní a obě části patřily různým

majitelům. Revoluční rok 1848 učinil z Teplic nad Metují svobodnou obec a z panství Horní a Dolní Teplice pouhé velkostatky. V letech 1907 – 1909 byla postavena železniční trať Teplice nad Metují – Trutnov.

Nejvýhodnější část krajinného celku měla majetkové a politické vazby k nedalekému Náchodu. Jako součást náchodského panství pánů z Dubé vznikly například Velké Petrovice, které posléze připadly k benediktinskému klášteru v Polici nad Metují. Na petrovickém zboží měl polický klášter dva poplužní dvory, v Petrovicích a na Petrovičkách. V roce 1545 se stal součástí náchodského panství, které zde hraničilo se sousedním panstvím polického kláštera broumovských benediktinů, Machov, který předtím v polovině 14. století patřil pánům z Adršpachu. Posledními majiteli náchodského panství byli do roku 1945 členové knížecího rodu Schaumburg-Lippe.

Po odtržení Broumovska od ČSR v roce 1938 se Machov, Slavný, Pěkov a Žďár staly pohraničními obcemi. Po válce bylo odsunuto německé obyvatelstvo, což znamenalo výrazné změny především pro Stárkovsko, zatímco Policko vždy zůstalo převážně české, a postupně se nastoupila cesta budování socialismu.

V krajinném celku A se nachází řada památkově chráněných objektů a řada zdejších sídel vykazuje výrazné kulturní hodnoty. Stárkov a Police nad Metují, centra bývalých významných panství, jsou prohlášeny za městské památkové zóny. Dolní Verněřovice a Skalka jsou chráněné jako vesnické památkové zóny, Nížká Srbská, Machov, Machovská Lhota a Vápenka jsou jako vesnické památkové zóny navrhovány.

A.2 Znaky a hodnoty kulturní a historické charakteristiky KC A		klasifikace znaků		
		dle projevu	dle významu	dle cennosti
		+ pozitivní O neutrální N negativní	XXX zásadní XX spoluurčující X doplňující	XXX jedinečný XX význačný X běžný
A.2.1	Částečně dochovaná základní krajinná struktura polí, luk, lesů, skalních měst, cest a sídel.	O	XXX	X
A.2.2	Částečně dochovaná struktura cestní sítě (odpovídá mapám z počátku 19. století) vč. trasy železnice z roku 1875 a 1909	+	X	X
A.2.3	Částečně dochovaná historická struktura osídlení s českými kolonizačními vesnicemi z 13. a 14. století (klášterní i feudální vrchnosti)	+	XXX	XX
A.2.4	Částečně dochovaná urbanistická struktura vsí vč. dlouhých lánových vsí. Hodnotná venkovská (Dolní Verněřovice, Skalka, Vápenka, Nížká Srbská, Machov, Machovská Lhota) a městská sídla (Stárkov, Police nad Metují)	+	XX	XX
A.2.5	Dochované objekty lidové architektury statků polického typu a architektonicky cenné objekty (hrady, zříceniny, kostely, zámky), některé památkově chráněné, drobná sakrální architektura, křížové cesty, sochy	+	XX	XX

KC A.3 Vizuální charakteristika interiéru a exteriéru krajinného celku

Určujícím rysem charakteru krajiny v krajinném celku A je rozmanitost utváření georeliéfu a výrazné uplatnění jedinečných krajinných útvarů ve vizuální scéně. Severní části celku dominují Adršpaško-teplické skály, které značnou výškou (Supí skály 771 m n.m.) výškově zdůrazňují střed Polické stupňoviny. Unikátní prostorové uspořádání stupňoviny – členitá vrchovina Adršpaško-teplických skal obklopená výrazně ohraničenými kuestami (Boskovická, Libenská, Hornoteplická. Skalská a dalšími), které svým terénem přivraceným k lesnatým okrajům skal vytváří působivé, až bizarní scénérie (např. Pavlovská hora 663 m n.m.) – a jedinečnost neopakovatelných scénérií interiéru sklaních měst představují symbol obrazu této krajiny.

Rozlišitelnost jihovýchodní části krajinného celku spočívá v kontrastu ústřední dominanty – masivu stolového vrchu Ostaš (700 m n.m.), sousedních nižších dominant Hejda (626 m n.m.) a Rovný (582 m n.m.) vystupujících nad polickou pánev a výrazných zalesněných terénních horizontů Broumovských

stěn a Stolových hor. Na rozdíl od Teplické části celku se v Polické části zemědělská krajina otevírá do rozlehlých konkávních prostorů rozčleněných při úpatí Broumovských stěn a Stolových hor do drobnějších uzavřených prostorů. V krajině tak vzniká řada velmi odlehklých míst a osídlených lokalit, vynikajících výraznou harmonií měřítka bez rušivých prvků a souladem zástavby a krajinného rámce tvořeného terénem, vodotečemi a vegetačním krytem.

Četná venkovská sídla se vyznačují přítomností cenných objektů lidové architektury v typických polohách v terénu. Urbanistická struktura některých sídel odpovídající terénu a uspořádání historických typů zástavby je v četných lokalitách dochována a spoluvytváří působivost a identitu míst krajinného rázu. Četné přestavby, necitlivé stavební úpravy a novostavby bez architektonické hodnoty snižují kvalitu zástavby a potlačují její harmonický výraz. Urbanizovaná území měst Teplic nad Metují, Police nad Metují a Hronova spoluvytvářejí charakter intenzivně využitě krajiny s městskou zástavbou, historickými i technickými dominantami.

A.3 Znaky a hodnoty vizuální charakteristiky KC A		klasifikace znaků		
		dle projevu	dle významu	dle cennosti
		+ pozitivní O neutrální N negativní	XXX zásadní XX spouštějící X doplňující	XXX jedinečný XX význačný X běžný
A.3.1	Výrazné prostorové uspořádání vztahu Adršpašsko-teplických skal s kuestami a ohraničujícími lesnatými hřebeny	+	XXX	XXX
A.3.2	Krajinná osa zaříznutého údolí Metuje v mírně zvlněných polohách Teplické pánve	+	XX	XX
A.3.3	Jedinečná krajinná dominanta stolového vrchu Ostaš se skalními útvary	+	XXX	XXX
A.3.4	Členitost krajiny a diverzita znaků krajinné scény – georeliéfu a vegetačního krytu	+	XX	XX
A.3.5	Četné lokality s cennou lidovou architekturou a se souladem venkovské zástavby a krajinného rámce	+	XX	XX
A.3.6	Různorodá zástavba s četnými přestavbami a nehodnotnými novostavbami ve vesnicích zejména v okolí měst a rekreačně atraktivních lokalit (Teplice, Police, Bukovice, Česká Metuje, Velké Petrovice, okraje Hronova)	O	XX	X

KC A.4 Členění krajinného celku na krajinné prostory a na segmenty urbanizované krajiny

Na území KC A Polická vrchovina byly vymezeny krajinné prostory (KP), segmenty krajiny se zřetelnou charakterovou odlišností od jiných prostorů nebo segmenty zřetelně prostorově ohraničené a vymezené, které jsou vizuálně rozpoznatelné – tzv. konvizační segmenty krajiny:

KP A1 ADRŠPAŠSKO-TEPLICKÉ SKÁLY

Krajinný prostor představuje ústřední krajinný komplex západní části Broumova a symbolizuje jedinečnost a neopakovatelnost této krajiny. Jeho poloha se shoduje s nižšími geomorfologickými jednotkami Teplické skály a Adršpašské skály. Je ohraničen velmi zřetelně v terénu a v okrajích lesních porostů. Prostor nezahrnuje další skalní lokality Křížový vrch, Lada a Borek a je vůči nim ohraničen hlubokým zářezem údolí Metuje.

KP A2 ADRŠPACH – BUČNICE

Krajinný prostor zahrnuje členité území severně přiléhající k Adršpašským skalám a zahrnující krajinu s dominantami Křížový vrch (667 m n.m.), Lada (623 m n.m.) a Borek (562 m n.m.) a Lysý vrch (611 m n.m.). Prostor je ohraničen terénními hranami – okraji Libenské kuesty a dominantními

terénními útvary Pavlovské hory (663 m n.m.) a Družstevního vrchu (613 m n.m.). Tak vzniká výrazné ohraničení vůči severněji ležícím prostorům, kde svahy širokého údolí Zdoňovského potoka stoupají k lesnatým masivům pohraničních hor – Kamennému vrchu a Mirošovskému hřbetu.

KP A3 HODKOVICKÁ A SKALSKÁ KUESTA

Úzký prostor terénního stupně Boskovické a Skalské klesty se táhne od obce Adršpach k lokalitě Skály. Přiléhá k západnímu a jihozápadnímu okraji Adršpašských a Teplických skal a je zde ohraničen terénem a okrajem lesních porostů. Na západě a jihozápadě je ohraničen výrazným zalesněným terénním zlomem vůči údolí potoka Dřevíč. Okraje krajinného prostoru se v krajině výrazně projevují a dávají vyniknout charakteru terénního stupně – kuesty.

KP A4 ČESKÁ METUJE

Krajinný prostor zahrnuje segment zemědělské krajiny, který je neobyčejně rozčleněn terénem na vyvýšené polohy bezlesí a na zahloubené koridory vodotečí s bohatým vegetačním doprovodem na prudkým svazích a terénních hranách. Jedná se o tok Metuje a o křivolaké údolí pravobřežního přítoku Vlášenska. Prostor je ohraničen na severu terénem a lesními okraji Teplických skal, na západě okrajem Stárkovských bučin a lesnatých levobřežních okrajů údolí potoka Dřevíč. Na východě je ohraničen terénní hranou nad levým břehem Metuje a směrem k jihovýchodu pak okrajem lesních porostů masivu Ostaše. Jihovýchodní ohraničení je (nejméně výrazně) tvořeno plochým terénním horizontem, za kterým krajina přechází do krajinných prostorů ležících v povodí Pěkovského potoka.

KP A5 TEPLICE NAD METUJÍ

Krajinný prostor zahrnuje oblouk koridoru Metuje s městem Teplice nad Metují a široká údolí levobřežních přítoků – Teplického a Bohdašinského potoka. V krajině vynikají jak ohraničující lesnaté horizonty Teplických skal (Kraví hora, 744 m n.m.) na západě, tak lesnaté okraje hřebenů Nad Studánkou (624 m n.m.) a Příkrá stráň (601 m n.m.) na severovýchodě. Na severu prostor, vyplněný otevřenými plochami polí a luk na mezivodních návrších Hornoteplické kuesty (Val 590 m n.m., Kamenný vrch 588 m n.m.), přechází za údolím potoka Bučnice do prostoru Zdoňova.

KP A6 MIROŠOVSKÉ STĚNY – PŘÍKRÁ STRÁŇ

Krajinný prostor zahrnuje úzký lesnatý pás hřebenů, které výrazným převýšením vůči Broumovské kotlině oddělují krajinný celek Teplická vrchovina od východní části CHKO – Broumovské kotliny a Javořích hor. Tento pás hřebenů zahrnuje Mirošovské stěny od Loděnice po Bukovou horu (638 m n.m.), hřbet Nad Studánkou, masiv Mračného vrchu (587 m n.m.) a hřbet Příkré stráně až po sedlo Na Pasách. Na jihovýchod i severozápad je prostor převážně ohraničen okraji lesních porostů.

KP A7 ZDOŇOV – LIBNÁ

Krajinný prostor zahrnuje velmi zajímavý krajinný segment východní části Hraničního hřbetu s lesnatými masivy Strážnice (696 m n.m.), Kamenný vrch (639 m n.m.) a údolí horního toku Zdoňovského potoka s územním zaniklé obce Libná a s horní – architektonicky velmi cennou – částí obce Zdoňov. Kontrast odlehklých údolí s prameny potoků (u Libné, V rokli, u Zdoňovského rybníka), s výraznou lesnatou hranou Libenské kuesty a mohutnými lesnatými stráněmi Hraničního hřbetu vytvářejí atraktivní krajinné scénérie. Prostor je ohraničen státní hranicí na severu a zřetelným okrajem Libenské kuesty na jihu. Na východě přechází prostor do Mirošovského hřbetu, na západě pak do západní části hraničního hřbetu s výšinami Vypich (691 m n.m.) a Skalky (677 m n.m.).

KP A8 HORNÍ ADRŠPACH

Krajinný prostor zahrnuje severní okraj část severozápadního okraje CHKO a je na západě ohraničen státní hranicí. Leží v něm členitý prostor obce Horní Adršpach s vlastní obcí v otevřených polohách mírně zahloubeného prostoru horního toku a pramenných poloh Adršpašského potoka,

uzavřené údolí pod Vypichem (691 m n.m.) a Dlouhým vrchem (698 m n.m.) a v jižní části krajinného prostoru pak prostor přecházející do údolí Hodkovic. Hranice je zde na rozvodí Adršpašského potoka a potoka Dřevíč. Východní hranice je velmi výrazná a tvoří ji lesnaté svahy okrajů Libenské a Hodkovické kuesty a Pavlovské hory. Prostor je charakteristický obrazem krajiny s výrazným projevem stupňovitého uspořádání georeliéfu s dominantním účinkem Teplicko-Adršpašských skal.

KP A9 HODKOVICE

Krajinný prostor zahrnuje údolí horního toku Dřevíče s rozptýlenou zástavbou obce Hodkovice, rozložené podél vodoteče sledované silnicí na Polici nad Metují. Vzniká asymetrický koridorový prostor, ohraničený na severovýchodě lesnatými svahy Hodkovické kuesty a na pravém břehu Dřevíče povlovnými svahy s loukami a pastvinami stoupajícími k okrajům lesních porostů hřebene Závora s dominantami Krupná hora (706 m n.m.) a Přední Hradiště (710 m n.m.). Na severu tvoří hranici rozvodí Dřevíče a Adršpašského potoka, na jihu sedlo severně od sousedního masivu Hradiště (683 m n.m.).

KP A10 OSTAŠ

Krajinný prostor zahrnuje významný segment krajiny Polické vrchoviny. Jedná se o krajinný pól – krajinnou dominantu vrchu Ostaš (700 m n.m.), Rovný (582 m n.m.) a Hejda (626 m n.m.), spolupůsobící s dominantním geomorfologickým útvarem Teplických skal. Jedná se o lesnatý geomorfologický útvar s významnými přírodními hodnotami zejména ve vrcholových polohách. Jedná se o konvexní krajinný prostor, který nemá vnitřní vnímatelný – konvizační – prostor, ale o dominantní masiv, umožňující vnímání navazujících prostorů i vizuální vnímání v rámci oblasti krajinného rázu (krajinných celků). Hranici prostoru tvoří převážně okraje lesního masivu na západě, nad obcemi Javor a Dědov pak levobřežní hrana Metuje.

KP A11 POLICE NAD METUJÍ

Krajinný prostor představuje rozlehlou kotlinu v povodí toku Ledhujky a Pěkovského potoka, ohraničenou dominantami Ostaše (700 m n.m.), Klůčku (585 m n.m.) a Chlumu (606 m n.m.). Otevřená, avšak mírně rozčleněná krajina je na obzorech uzavřena výraznými lesnatými horizonty Broumovských stěn a okrajů Stolových hor. Na jihovýchodě přechází nevýrazným terénním předělem do podobně otevřené zemědělské krajiny Bezděkovska a na západě za Žďárem nevýrazným plochým hřbetem je oddělena krajina údolí Metuje. Je však zřejmé, že v charakteru všech těchto krajinných prostorů se projevují rysy geomorfologické jednotky Polické pánve.

KP A12 SUCHÝ DŮL

Krajinný prostor vytváří dlouhý pás oddělující hradbu Broumovských stěn od vnitřního prostoru Polické pánve. Vzniká tak velmi rozmanitý segment zemědělské krajiny mezi Pěkovem a Slavným, sjednocený výrazným prostorovým ohraničením na severozápadě a výhledy jak do vnitřních dílčích prostorů jednotlivých údolí potoků, členících prostor na subprostory (Pěkovský potok, Hlavoňovský potok, Ledhujka). Krajina vyniká výraznými hodnotami harmonie měřítka a vztahů, projevujícími se především v členitosti terénu a vegetačního krytu. Jihozápadní hranici tvoří lesnaté okraje terénních dominant Rovný (582 m n.m.), Ostaš (700 m n.m.), Klůček (614 m n.m.) a Hora (594 m n.m.).

KP A13 BEZDĚKOV NAD METUJÍ

Krajinný prostor zahrnuje jihovýchodní cíp Polické pánve a je velmi výrazně na západě ohraničen lesnatými okraji levobřežních svahů Metuje a Ledhujky, na jihu pak lesními porosty nad pravým břehem toku Židovky včetně lesního masivu výšiny Rez (502 m n.m.). Jedná se o otevřenou mírně zvlněnou krajinu. Její otevřenost umožňuje vnímat výrazné, avšak vzdálené krajinné horizonty.

KP A14 MACHOV

Krajinný prostor zahrnuje jihovýchodní cíp Polické vrchoviny a okraj Stolových hor, údolí Machovského potoka s hlubokými údolími oboustranných přítoků. Vzniká neobyčejně bohatá prostorová struktura krajiny s plochami polí a luk na mírněji sklonitých plochách a s pásy lesních porostů na strmých svazích údolí a terénních zlomů. Krajina vyniká vizuální atraktivností a harmonickými vztahy zástavby a krajinného rámce. Prostor je ohraničen státní hranicí na jihu, lesnatou terénní hranou vrchu Chlum (606 m n.m.) a pravobřežních svahů potoka Třeslice. Západní hranici tvoří okraje souvislých lesních a horských masivů Signál (708 m n.m.) a Lhotecký Šefel (693 m n.m.).

KP A15 BROUMOVSKÉ STĚNY

Krajinný prostor zahrnuje lesnatý masiv Broumovských stěn včetně jejich nejvýchodnějšího výběžku od Machovského kříže ke Studené vodě. V prostoru se ukrývají jedinečné hodnoty přírodní i krajinářské. Prostor představuje koridor, oddělující zcela odlišné charakterystiky krajiny Broumovské kotliny a Polické vrchoviny. Jedná se o konvexní prostor s malým podílem vnitřních prostorů. Jeho cennost spočívá v prostorovém uplatnění siluety stěn v pohledech zejména ze sníženiny Broumovské kotliny a též z četných výhledů z Broumovských stěn do obou krajinných celků.

KP A16 STUDNICE

Krajinný prostor zahrnuje terénní stupeň (geomorfologická jednotka Záhoř) pod hranou Hodkovické a Skalské klesty. Jedná se o silně zalesněný segment krajiny, kde v odlehlých polohách jsou do krajinného rámce harmonicky zapojena drobná sídla – Studnice a Nové Domky. Prostor je v prostorové struktuře krajiny výrazně ohraničen na severovýchodě lesnatou hranou Skalské kuesty, na východě podobně výraznou hranou Vysokokamenské kuesty (Stárkovské bučiny), na jihozápadě vůči prostoru Jívky pak lesnatými svahy nad levým břehem potoka Dřevíč.

KP A17 STÁRKOV

Osou krajinného prostoru je výrazný koridor potoka Dřevíč, zaříznutého do výrazného asymetrického údolí. Zatímco na severovýchodní straně je ohraničení prostoru okraji Vysokokamenské kuesty zcela striktní, na jihozápadě stoupají pozvolnější svahy s loukami a pastvinami k okrajům lesů terénního hřbetu, táhnoucího se mezi výšinami Šibeník (551 m n.m.), Zámecký vrch (492 m n.m.), Pustiny (575 m n.m.) a Ptácnice. V geomorfologických jednotkách Šibeník a Pustiny, ohraničujících Polickou vrchovinu vůči Radvanické vrchovině, vzniká koridor velmi členité krajiny s proměnlivými scenériemi a harmonickým zapojením zástavby do výrazného a charakter určujícího krajinného rámce.

KP A18 VELKÉ PETROVICE

Krajinný prostor představuje východní výběžek Polické pánve, resp. Vysokokamenské kuesty. Náhorní otevřená plocha zemědělské krajiny je hluboce proříznuta dramatickým údolím Metuje s lesnatými strmými svahy, s obcí Maršov v údolní poloze a hradem Vlčinec na terénním ostrohu. Velké Petrovice již leží v náhorní poloze. Prostor je ohraničen na západě lesnatými svahy na levém břehu potoka Dřevíč, okraji lesních porostů koridoru Metuje vůči severně ležícím otevřeným plochám Žďárska. Východní hranici tvoří levobřežní lesnaté hrany údolí Metuje, za kterými leží náhorní otevřené plochy Bezděkovska.

SUK A5/1 TEPLICE NAD METUJÍ

Segment urbanizované krajiny je rozložen v poměrně sevřeném údolí Metuje od jejího soutoku s Teplickým potokem na severu k soutoku s Bohdašinským potokem na jihu. Tento segment je ohraničen výraznými výšinami – okraji Teplických skal, výšinou Kamenný vrch (588 m n.m.) a blízkostí masivu Ostaše (zejména výšina Hejda 626 m n.m.). V krajinných panoramatech se zástavba města výrazněji neprojevuje (a to ani kostely Sv. Vavřince a P. Marie Pomocné), protože je zanořena do údolí.

SUK A11/1 POLICE NAD METUJÍ

Segment urbanizované krajiny leží ve středu Polické pánve. Členitý terén a podmínky historického rozvoje města s postupným zapojením některých okolních obcí (Velká Ledhuje, Bukovice) vytvářejí rozčleněnou strukturu urbanizovaného území. V jižní části území je charakter urbanizovaného prostředí dán soustředěním průmyslových podniků a tras vzdušných vedení VN a VVN. Město se uplatňuje v panoramatických pohledech široce rozevřené krajiny s výraznými, avšak vzdálenějšími horizonty Ostaše, Broumovských stěn a Stolových hor.

KC B JESTŘEBÍ HORY A RADVANICKÁ VRCHOVINA

Obr. 2.1.3: Dálkový pohled ze severních pastvin nad Drahou k Hronovu. (Foto: Atelier V)

Obr. 2.1.4: Severní sedlo nad Chlívce s pohledem na hřeben Jestřebích hor (v pozadí uprostřed Kryštofovy kameny a za nimi vrchol Hradiště). (Foto: Atelier V)

Zalesněný hřbet Jestřebích hor výrazně prostorově uzavírá CHKO na jihozápadě. K němu přiléhá Jívecko (Radvanická vrchovina dle geomorfologického členění). Území je součástí Žacléřské vrchoviny. Hlavní zalesněný hřbet Jestřebích hor je dominantní, výrazně uzavírá celý prostor CHKO z jihozápadu. Navazující krajina v okolí Jívky, Bystrého a Rokytíku má oproti Policko-tepelskému celku drobnější měřítko, je členitější, nejsou zde tak výrazné kontrasty. Celkově patří z krajinářského hlediska k hodnotným. Krajinný ráz je narušen v severním cípu v okolí bývalého dolu Bohumil – výrobní závod s nově dostavěným objektem, dále vliv prostoru Radvanic (již vně CHKO), kde jsou rekultivovány haldy po těžbě uhlí a také trasa VVN směrem k vrchu Ostrý. Součástí celku je i krajinný prostor Hronova, krajina výrazně urbanizovaná, nejvíce ovlivněná činností člověka. (Brichtová, 2001)

KC B.1 Přírodní charakteristika krajinného celku

Většinu krajinného celku B tvoří Radvanická vrchovina a Jestřebí hory, okrsky Žacléřské vrchoviny v Broumovské vrchovině (krajina rozřezaných tabulí, krajina výrazných svahů a skalních horských hřebenů). Radvanická vrchovina, severovýchodní část Žacléřské vrchoviny, je plochá vrchovina o ploše 21 km² převážně v povodí Metuje, na severozápadě v povodí Úpy. Je budována na karbonských a permských slepencích, pískovcích a jílovcích. Rozčleněný erozně denudační povrch je charakterizován strukturními hřbety a podélnými údolími směru severozápad – jihovýchod. Nejvyšším bodem je zčásti zalesněný stolový (svědecký) pahorek Turov (602 m) tvaru hřbetu ze spongilitů a slínovců spodního turonu, spočívajících na slepencích a pískovcích cenomanu a permských pískovcích.

Jestřebí hory, jihozápadní část Žacléřské vrchoviny, je členitá vrchovina o ploše 60 km² v povodí Úpy na severozápadě a Metuje na jihovýchodě. Jsou budovány na karbonských slepencích, pískovcích a jílovcích. Mají charakter silně rozčleněného erozně denudačního povrchu tektonicky a litologicky podmíněné sedimentární stupňoviny, s charakteristickými strukturními hřbety (kuestami) a se dvěma strukturními podstupni na jihozápadě při hronovsko-poříčské poruše. Objevují se zde zdvojené kuesty ve směru severoseverozápad – jihojihovýchod. Okrsek je přetátý hluboce zaříznutým údolím Petříkovského potoka (Ostrožnice), Metuje a Žďareckého potoka. Četné jsou tvary zvětrávání a odnosu pískovců i antropogenní tvary po dolování. Nejvyšším bodem je převážně zalesněný vrch Žaltman (740 m), velmi výrazná protáhlá úzká kuesta s čelem na jihozápadě, z karbonských arkóz, slepenců a pískovců, se skalními tvary zvětrávání a odnosu, skalními stěnami, mrazovými sruby, balvanovými proudy a kryoplanáčnickými terasami. Dalšími významnými body jsou Borek (552 m), Bukovina (600 m), Janský vrch (697 m), Jírova hora (484 m), Kolčarka (692 m), Kryštofova skála (586 m), Maternice (545 m), Na souši (562 m), Slavětínský kopec (708 m) či Švédský vrch (660 m).

Krajinným celkem protéká několik potoků, v povodí Metuje a Úpy. Jedním z nejvýznamnějších je Dřevíč. Pramení v nadmořské výšce 598 m západně od Hodkovic a ústí zprava do Metuje pod Velkým Dřevíčem ve výšce 375 m. Horní část ze Stárkova meandruje, nad Jívkou vytváří skalní peřeje (*Janovické peřeje*); podél toku se rozkládá řada chráněných mokřadů. Jívka pramení v nadmořské výšce 610 m u Radvanic a ústí zprava do Dřevíče ve Stárkově ve výšce 417 m. V povodí toku je několik rybníků. Toky protékají křídovými sedimenty (převážně tzv. opukami), ve kterých si zejména Metuje vyhloubila místy i hluboko zaříznutá údolí (krajina zaříznutých údolí). Všechny toky i jejich části jsou řazeny k podhorským potokům, podle staršího členění se jedná o pstruhové pásmo. Většinou se jedná o rychle tekoucí vodu s hloubkami toku od několika dm a většinou nepřesahující hranici 1 m hloubky. Toky dosud na některých místech přirozeně meandrují. Dřevíč je jednou z nejvýznamnějších oblastí výskytu mihule potoční v České republice (EVL Metuje a Dřevíč).

Radvanická vrchovina je středně zalesněná smrkem s příměsí buku. Jestřebí hory jsou převážně zalesněné smrkem s příměsí buku a modřínu s fragmenty původních kyselých a květnatých bučin. V údolí Jívky se objevují i cenné louky s výskytem vzácných druhů. Cenné porosty jsou v Jestřebích horách pod horou Žaltman. Klíčovými biotopy zde vymezené EVL Žaltman jsou bučiny (převážně acidofilní, ale i květnaté) a pramenné mísy s olšinami. Bučiny vykazují různou kvalitu, místy je zde i převaha smrku, podmíněná kulturou. Jedná se o jednu z mála bukových enkláv v komplexu kulturních smrčin Jestřebích hor. Olšiny představují, přes malou rozlohu segmentů, v oblasti Jestřebích hor ochranně velmi významný biotop, a to vzhledem k místy masovému výskytu bledule a k relativní druhové bohatosti. V krajinném celku je poměrně málo ploch orné půdy, plochy jehličnatých a smíšených lesů doplňují zemědělské plochy, které tvoří především zemědělské oblasti s přirozenou vegetací, louky a pastviny.

B.1 Znaky a hodnoty přírodní charakteristiky KC B		klasifikace znaků		
		dle projevu	dle významu	dle cennosti
		+ pozitivní O neutrální N negativní	XXX zásadní XX spouštějící X doplňující	XXX jedinečný XX význačný X běžný
B.1.1	Ploše vrchovinový reliéf Radvanické vrchoviny a reliéf charakteru členité vrchoviny Jestřebích hor s výraznými geomorfologickými útvary (kuesty), strukturními hřbety a údolími	O	XXX	X
B.1.2	Lokální útvary reliéfu (skalní stěny, mrazové sruby, balvanové proudy, terasy) vč. antropogenních tvarů po dolování	+	X	X
B.1.3	Vodní tok Dřevíče, Jívky a jejich přítoků s přirozenými břehy, břehovými a doprovodnými vegetačními doprovody, prameny	+	X	XX
B.1.4	Krajinná nelesní zeleň podél komunikací, cest, zeleň zahrad v okolí sídel, meze, remízky	+	XX	X
B.1.5	Rozsáhlé zalesněné plochy jehličnatými a smíšenými porosty s fragmenty původních bučin	+	XXX	X
B.1.6	Plochy zemědělské půdy s přirozenou vegetací, louky a pastviny	+	XX	X

KC B.2 Kulturní a historická charakteristika krajinného celku

Krajinný celek B není oproti Broumovské kotlině (KC C) jednotným a historicky homogenním územím. Již se otevírá na jih, mimo krajinu CHKO a k sídlům ležícím většinou mimo její hranice. Lze jej rozdělit více méně na tři rozdílné části, východní Hronovsko, střední Stárkovsko (Stárkov leží již v KC A) a západní Radvanicko (Radvanice leží již mimo hranice CHKO).

Východní části krajinného celku dominuje město Hronov. Jeho počátky souvisejí s kolonizačním úsilím Hrona z Náchoda (1241 – 1285) z rodu Načeraticů, který zde pravděpodobně založil vodní tvrz. Hranici mezi panstvím rytíře Hrona z Náchoda a polickým panstvím břevnovských benediktinů, kterým patřila nedaleká ves Vysoká Srbská, tvořil potok Srbská, který je poprvé připomínán v roce 1254. V roce 1415 je Hronov uváděn jako městečko, jež až do roku 1848 náleželo k náchodskému panství, stejně jako sousední obce Velký Dřevíč, Velké Poříčí, Žabokrký, Žďárky a posléze (od 16. století) i Vysoká Srbská, zatímco Zbečnick a Rokytník příslušely do konce 15. století k machovskému statku, jehož součástí byla také Malá Černá na kladských hranicích.

Roku 1544 koupil náchodské panství bohatý rod Smiřických ze Smiřic. V roce 1634 se stává majitelem panství Ottavio Piccolomini. Období druhé poloviny 17. století a první poloviny 18. století bylo pro místní obyvatele dobou zvýšeného útlaku ze strany náchodské vrchnosti, což vedlo k řadě menších povstání. Ke kulturnímu rozkvětu náchodského panství došlo především v letech 1792 až 1839, kdy zde vládl Petr Biron vévoda Kuronský a Zaháňský a jeho nejstarší dcera Kateřina Vilemína kněžna Zaháňská. Posledními majiteli do roku 1945 byli představitelé německého knížecího rodu Schaumburg-Lippe.

Většina obyvatel Hronovska se živila zemědělstvím, doplňkovým zdrojem obživy bylo domácké tkalcovství. Významným momentem v rozvoji tohoto koutu Broumovska bylo otevření kamenouhelného „Vilemínina dolu“, kde se uhlí dobývalo již v 18. století a podle písemných dokladů se mimo jiné vozilo i k vypalování cihel na stavbu Josefovské pevnosti. Později převzalo dolování náchodské panství a v roce 1846 byla těžba uhlí zastavena. Po osmileté přestávce byly doly zakoupeny Mirošov-Libušín-Svatoňovickou společností. Byly velkým nákladem upraveny a dolovalo se zde až do roku 1903, kdy byla těžba z důvodu nerentability zastavena. V roce 1907 odkoupil doly továrník Gustav Deutsch, ještě v tomto roce byl zasypaný důl odkryt, vyčištěn a bylo opět započato s dolováním. Těžba zde pokračovala až do roku 1923.

Vybudováním železnice z Chocně do Broumova (1875) nastává na Hronovsku v 80. letech 19. století mohutný rozvoj textilního průmyslu, ve městě vzniká přádelna bavlny a několik mechanických tkalcoven. Kromě textilu se ve městě rozvíjí strojírenská výroba. Nicméně samotných venkovských obcí

jako byla Vysoká Srbská se průmyslový rozvoj příliš nedotkl a pouze malá část obyvatel našla zaměstnání v rodícím se textilním průmyslu v nedalekém Hronově a přilehlých obcích. Oproti samotnému Broumovsku, ale i Stárkovsku, bylo zdejší obyvatelstvo české. Kvůli odtržení pohraničí v roce 1938 bylo Hronovsko přičleněno k okresu Náchod. Po válce ze zdejších obcí v rámci dosídlení odešla řada obyvatel do pohraničí. Na druhou stranu sem přišla řada uprchlíků z Kladska.

Střední část krajinného celku – okolí Jívky a Stárkova – leželo v raném středověku uprostřed pohraničních hvozdů země České, jejichž kolonizace českými obyvateli začala v 1. polovině 13. století. Zdejší osídlení má pravděpodobně souvislost s osídlováním kraje rodem erbu třmene, který ve 13. století držel Stárkovsko, panství Skály a Adršpach. Nejstarším známým členem tohoto rodu byl Sezema.

Před rokem 1393 získal panství Matěj Salava z Lípy, který si vybudoval nový sídelní hrad – Skály. Součástí panství byly mimo Stárkova a jeho tvrze vesnice Skalka, Studnice, Horní a Dolní Vernéřovice, Metuje, Bystré, Chlívce, Jívka, Radvanice a Vápenka. V druhé polovině 15. století se majitelé panství rychle střídali. Stárkov se stal správním centrem panství Skály, měl vlastní kancelář s právem vést si vlastní městské knihy, dále obecní hospodářské účty a příslušné spisy. Úředním jazykem byla čeština, po roce 1620 byla na císařský rozkaz zavedena úřední němčina. Roku 1625 bylo skalské panství rozděleno na stárkovské a skalské. V roce 1673 koupil stárkovské panství baron Jan František z Kaisersteina, který nechal přestavět zámek do nynější podoby a vybudoval i pivovar. Jeho rod udržel majetek až do roku 1924, kdy jej prodal rodu Pejskarů, továrníků z Police nad Metují.

Stárkovsko bylo krajem zemědělců, tkalců a horníků. Půda podhorského kraje byla kamenitá a málo úrodná. Výnosnější byly jen louky, zejména kolem potoků. Až do 19. století bylo Stárkovsko známé množstvím lesů. Nejstarší zprávy o lesním hospodaření pocházejí z konce 18. století. Lesy byly považovány za nejvýnosnější část panství a od 19. století soustavně obnovovány. V 19. století se ve zdejším kraji rozšířilo domácí tkaní a pěstování lnu. Stárkov se stal tkalcovským městečkem. Od roku 1910 působila ve Stárkově textilní továrna založená Josefem Wolfem. V polovině 19. století začala na Stárkovsku těžba uhlí pro pomalu se rozrůstající průmysl. V letech 1880 až 1890 byly doly na Stárkovsku pro nebezpečí vpádů vody uzavřeny a těžba pokračovala v okolí Rtyně, Svatoňovic a Radvanic. Pro hospodářské povznesení regionu měla význam výstavba železnice v roce 1875, jedna z jejích odboček měla vést přes Stárkov na Radvanice, ale páni z Kaisersteina si nechtěli nechat zničit své letovisko a trať byla odkloněna směrem k Polici nad Metují. Stárkovsko se tak ocitlo stranou důležité obchodní a turistické trasy a možnosti jeho dalšího rozvoje byly omezeny.

Stárkovsko mělo oproti Hronovsku převážně německý charakter. Česko-německé spory se po vzniku československé republiky stále stupňovaly a kvůli možnosti napadení Německem se začalo budovat opevnění z železobetonových pěchotních srubů. Pozůstatky z tohoto opevnění najdeme dodnes. Po Mnichovské dohodě bylo celé Stárkovsko začleněno do německé říše. Po skončení druhé světové války byla většina německých občanů odsunuta do Německa, čímž výrazně poklesl počet obyvatel.

V západní části krajinného celku jsou nejvýznamnějším sídlem Radvanice (již mimo CHKO). Zřejmě je založil Kryštof Materna, kolem jehož dvorce při kolonizaci za posledních Přemyslovců vznikla osada. Radvanice byly dlouho málo významnou obcí, kde převládalo zemědělství a selský způsob dobývání uhlí. Novodobé dějiny obce jsou spjaté s těžbou černého uhlí. Zejména po roce 1945 s rozvojem těžby na dole Kateřina Východočeských uhelných dolů se rozvíjí i obec Radvanice. Těžba uhlí byla ukončena rozhodnutím vlády ČR v roce 1994. Pozůstatky těžby se objevují i na různých místech krajinného celku B (např. Hoffnung Schacht – jáma Naděje 1856, později Neuer Schacht – Nová jáma 1876, Jívecká jáma – také Tiefbauschacht in Jibka – hluboká šachta v Jívce 1889, Karl Schacht – Karlova Šachta nebo Karlův důl, Tmavý důl 1918; důl Kolektiv 1901 ad.)

B.2 Znaky a hodnoty kulturní a historické charakteristiky KC A		klasifikace znaků		
		dle projevu	dle významu	dle cennosti
		+ pozitivní O neutrální N negativní	XXX zásadní XX spouštějící X doplňující	XXX jedinečný XX význačný X běžný
B.2.1	Částečně dochovaná základní krajinná struktura krajiny (rozložení sídel, komunikací, lesních a nelesních ploch)	O	XXX	X
B.2.2	Částečně dochovaná struktura cestní sítě (odpovídá mapám z počátku 19. století), vč. trasy železnice z roku 1875	O	XX	X
B.2.3	Částečně dochovaná historická struktura osídlení s tvořená osnovou středověkých venkovských sídel	O	XX	X
B.2.4	Částečně dochovaná urbanistická struktura jader historických vsí vč. dlouhých lánových potočních vsí s volným uspořádáním statků (Rokytník, Bystré)	+	XX	XX
B.2.5	Dochované objekty lidové architektury a architektonicky cenné objekty, některé památkově chráněné, drobná sakrální architektura, křížové cesty, sochy	+	X	XX
B.2.6	Pozůstatky těžby černého uhlí (důl Z. Nejedlý, důl Kolektiv...)	+	X	X
B.2.7	Zbytky dochovaného opevnění z období 1. čs. republiky – železobetonových pěchotních srubů – rozestých v lesích	+	X	XX

B.3 Znaky a hodnoty vizuální charakteristiky KC A		klasifikace znaků		
		dle projevu	dle významu	dle cennosti
		+ pozitivní O neutrální N negativní	XXX zásadní XX spouštějící X doplňující	XXX jedinečný XX význačný X běžný
B.3.1	Výrazná morfologie Žaltmanského hřbetu ohraničeného údolím Jívky na severozápadní straně	+	XXX	XX
B.3.2	Přehlednost širokého a jasně vymezeného údolí Jívky	+	X	X
B.3.3	Členitost a proměnlivost krajinné scény v povodí Bysterského potoka s dominantním uplatněním Turova	+	XX	XX
B.3.4	Výraznost horizontů Jestřebích hor jakožto ohraničujícího prvku okraje CHKO, možnosti vnímání panoramatických pohledů do interiéru CHKO i do okolí	+	XXX	XX
B.3.5	Harmonické scénérie vesnické zástavby s dochovanými stavbami lidové architektury (Chlívce, Dolní Vernéřovice, odloučené lokality a samoty ve vyšších polohách Jestřebích hor)	+	XX	XX
B.3.6	Výrazný význam kontrastu souvislých lesních porostů horských partií a členité skladby vegetace (lesíky, remízky, rozptýlená zeleň) v podhůří	+	XX	X
B.3.7	Nepříznivé ovlivnění venkovského prostředí důlní činností a s ní souvisejícími způsoby výstavby (Horní Vernéřovice)	O	X	X

KC B.4 Členění krajinného celku na krajinné prostory a na segmenty urbanizované krajiny

Na území KC B Jestřebí hory a Radvanická vrchovina byly vymezeny krajinné prostory (KP), segmenty krajiny se zřetelnou charakterovou odlišností od jiných prostorů nebo segmenty zřetelně prostorově ohraničené a vymezené, které jsou vizuálně rozpoznatelné – tzv. konvizační segmenty krajiny:

KP B1 JESTŘEBÍ HORY – ZÁPAD

Úzký pás Jestřebích hor tvoří jihozápadní okraj CHKO Broumovsko a prostorově ohraničuje rozmanitou krajinu Radvanické a Polické vrchoviny. Krajinný prostor zahrnuje Žaltmanský hřbet a Maternickou pahorkatinu a dobíhá až ke zcela odlišnému segmentu krajiny Hronovska. Souvislý lesnatý pás je přerušován drobnými segmenty bezlesí se samotami a odlehlými osadami (Paseka) nebo vesnicemi, zabíhajícími vysoko do svahů (Odolov, Chlívce). Jihozápadní hranici tvoří hranice CHKO, hranici vůči krajinným prostorům Radvanické vrchoviny tvoří převážně okraje lesních porostů.

KP B2 JESTŘEBÍ HORY – VÝCHOD

Krajinný prostor zahrnuje nejvýchodnější cíp Javořích hor a pokrývá geomorfologickou jednotku Homolecká pahorkatina. Krajina je převážně lesnatá s dvěma výraznými terénními masivy vzájemně oddělenými širokým údolím horního toku Brlenky – Vrše (519 m n.m.) a Borek (553 m n.m.). K jihu se krajina otevírá mimo hranice CHKO, do povodí Brlenky k Černé. Ze severu je prostor ohraničen výraznou lesnatou hranou – stupněm Vysokosrbské kuesty. Krajina vyniká harmonickým výrazem některých obcí, uzavřených v lesních porostech a lesními scénériemi s otevřením průhledů do okolní krajiny.

KP B3 JÍVKA

Krajinný prostor je zajímavou enklávou zemědělské krajiny obklopené ze všech stran lesními porosty. Prostorem protékají dvě vodoteče – potok Dřevíč a Jívka. Cennost krajiny spočívá nejenom v přítomnosti četných objektů lidové architektury a harmonii některých partií zástavby s krajinným

KC B.3 Vizuální charakteristika interiéru a exteriéru krajinného celku

Z hlediska prostorového členění tvoří krajinný celek B výrazný jihozápadní okraj CHKO. Jeho výraznost spočívá v souvislém lesnatém pásu Jestřebích hor, ohraničujícím v délce více jak 20 km prostor Policka a Broumovska.

Nejvyšší část tohoto pásu – Žaltmanský hřbet (Altman 739 m n.m.) je z vnější – jihozápadní – strany zdůrazněn terénním stupněm (Odolovský stupeň) a ze severovýchodní strany širokým údolím Jívky, ohraničeném výraznými okraji Polické stupňoviny (Přední Hradiště 710 m n.m., Hradiště 683 m n.m., Záhoř 607 m n.m.).

Souvislý Žaltmanský hřbet je směrem jihovýchodním ohraničen údolím Bysterského potoka od Maternické pahorkatiny a dalším předělem je údolí Metuje, které odděluje Homoleckou pahorkatinu. Stejně tak se proměňuje i nižší terénní stupeň ohraničující Javoří hory ze severovýchodu. Široké a poměrně přehledné údolí Jívky se mění v proměnlivou a rozmanitou krajinu povodí Bysterského potoka a ve svéráznou krajinu Homolecké pahorkatiny ohraničené od vnitřní části CHKO okrajem Vysokosrbské kuesty.

V krajinných panoramatech se projevuje zřetelný lesnatý hřeben Žaltmanského hřbetu, a to nejenom z interiéru krajinného celku, ale též z exteriéru. Drobné osídlené lokality v horských sedlech vynikají odloučeností a harmonií sídla a krajinného rámce. Přehledné údolí Jívky je neobyčejně výrazně ohraničeno vysokými lesnatými svahy Žaltmanského hřbetu (převýšení přes 200 m) na jedné straně a lesnatými svahy Záhoře na druhé straně (převýšení cca 70 m). Oproti této přehlednosti vyniká povodí Bysterského potoka drobnější prostorovou skladbou, působivostí dílčích scénérií a celkovou nepřehledností s překvapivými průhledy do navazujících prostorů.

rámcem, ale též způsob velmi výrazného prostorového vymezení. Jedná se o lesní okraje Žaltmanského hřbetu na jihozápadě a o okraje Radvanické vrchoviny – lesnaté svahy Hradiště, Záhoře a Šibeníku na severu a severovýchodě.

KP B4 BYSTRÉ – ROKYTNÍK

Působivá partie Radvanické vrchoviny s dominantou Turova (603 m n.m.) se vyznačuje neobyčejně výraznou a bohatou členitostí terénu na horních tocích potoků Bysterského a Rokytňák. Otevřenější krajina vybíhá zástavbou Chlívčů vysoko do svahů Javořích hor. Krajina vyniká jedinečnými krajinářsko-estetickými hodnotami a znaky harmonie zástavby a krajinného rámce. Prostor je na severovýchodě ohraničen lesnatými svahy Šibeníku a Pustín – okrajů Polické vrchoviny. Na jihu tvoří hranici okraje souvislých lesních porostů Maternické pahorkatiny.

KP B5 HRONOV

Krajinný prostor zahrnuje krajinu svírající údolí Metuje, rozšiřující se k jihu do urbanizované krajiny Hronova. V okolní krajině okrajů Maternické a Homolecké pahorkatiny se střídají lesíky, plochy luk a pastvin v členitém terénu. Na západě i východě je prostor ohraničen převážně okraji souvislejších lesních porostů masivu Maternice (546 m n.m.) a Vrší (519 m n.m.). Severní ohraničení tvoří výrazný i když drobný prostor soutoku Metuje a Dřevíče.

SUK B5/1 HRONOV

Urbanizované území Hronova je rozloženo podél komunikací a železnice v protáhlém sídelním pásu sevřeného terénu údolí Metuje. Do CHKO fakticky prostorově zasahuje jenom jeho severní okraj. Kromě historického jádra města s kostelem Všech Svatých, náměstím a divadlem a s vilovou zástavbou ve svahu Příčnice stoupajícím k výšině Homolka, se zde uplatňují i průmyslové podniky, ležící na pravém břehu Metuje.

KC C BROUMOVSKÁ KOTLINA A JAVOŘÍ HORY

Obr. 2.1.5: Pohled z lokality Vápenka na Otovice, Janečkovu stráž (vlevo) a Broumovské stěny (vpravo). (Foto: Atelier V)

Obr. 2.1.6: Pohled z lokality u kostela v Heřmánkovicích na hřebeny Javořích hor s Jelením vrchem. (Foto: Atelier V)

Obr. 2.1.7: Pohled ke kostelu Sv. Markéty u Šonova, Liščí vrch (uprostřed) a Rudný vrch (vpravo). (Foto: Atelier V)

Obr. 2.1.8: Pohled od jižní části Martinkovic na Broumovské stěny a vrchy Božanovský Špičák (vlevo) a Velká kupa (vpravo). (Foto: Atelier V)

Krajinný celek, ležící severovýchodně od Broumovských a Mirošovských stěn, lze charakterizovat jako širokou otevřenou kotlinu, jejímž středem protéká řeka Stěna. Kotlina je velmi jasně prostorově vymezena, na jihozápadě již zmíněnými výraznými Broumovskými stěnami, Stolovými horami a Mirošovskými stěnami, na severovýchodě Javořími horami, na severu a jihu nižšími vrchy (hranici s Polskem). Odlišnost Broumovské kotliny od ostatních krajinných celků je dána jak přehledným prostorovým uspořádáním, ohraničením (prostorové vymezení, „zahrada“ – Gottlieb), tak výjimečným spolupůsobením krajinných prvků a složek.

Vysoké hodnoty kulturní charakteristiky se opírají o cenné hodnoty přírodní krajiny, s výraznými prostorovými dominantami – význačnými body. Osou území je koryto řeky Stěna s nivou. Ohniskem ve středu kotliny je místo původní osady s hradem, později klášterem na ostrohu vysoko nad řekou. Toto místo v centru kotliny včetně nejstarších cest je prostorově orientováno (linie) k Hejšovině a Koruně. Velmi významným místem a stavbou je barokní kaple Panny Marie Sněžné – Hvězda na hraně Broumovských stěn, ke které jsou vztaženy linie propojující důležitá místa. Je spojnici mezi Broumovskou kotlinou – klášterem, a Polickem – místem staršího benediktinského kláštera.

Nejvýznamnějším místem pro dálkové pohledy jsou četné vyhlídky ze skalnatého hřebene Broumovských stěn, zejména pak rozhled z místa barokní kaple Hvězda. Odtud se odkrývá pohled na téměř celou kotlinu, zejména však je pohled směřován k Broumovu a dominantě krajinného celku – benediktinskému klášteru. Také krajinné prostory, které bezprostředně navazují na Broumovské stěny, jsou při těchto pohledech vnímány výrazně (Křinice, Martinkovice, Božanov). Ke krajinářsky nejcenějším prostorům patří prostory v jihozápadní části kotliny – Křinice, Martinkovice, Božanov, a východní část celku navazující na Javoří hory – krajina s harmonickým vztahem kulturních a přírodních prvků, krajina drobněji členěná, výrazněji prostorově modelovaná a velmi působivá – Šonov, Rožmitál, Janovičky, Heřmánkovice. Také dílčí krajinný prostor Ruprechtic – obce, které vytváří prostorový rámec dominantní vrch Ruprechtického Špičáku s navazujícími zalesněnými vrchy a hlubokým údolím (vztah figura – pozadí). Je třeba však zdůraznit, že vysoké krajinářské hodnoty řešeného celku spočívají právě ve vyváženosti celého území, vzájemných vazbách, v jednotném výrazném charakteru. Jasně prostorové vymezení krajinného celku pak navozuje dojem klidné, uspořádané, chráněné zahrady (Gottlieb). Proto negativné ovlivnění jakéhokoli dílčího prostoru, lokality se výrazně projeví ve vnímání celého obrazu.

Nejvýraznějším narušením krajinného celku jsou převýšené stavby na vrchu Spořilov, v těsném sousedství kulturní dominanty. Devítipodlažní panelové domy deskového typu, včetně betonového komínu svým umístěním, výškou a ztvárněním poškozují krajinný obraz kotliny, nerespektují prostorové uspořádání cenných historických objektů, jejich vztah k městu a utváření terénu. K výrazně rušivým prvkům patří pískovcový lom v Božanově – velká a výrazná odkrytá část zalesněného svahu ve velmi cenné části Broumovských stěn, v prostoru velmi vysoké krajinářské hodnoty. (Brichtová, 2001)

KC C.1 Přírodní charakteristika krajinného celku

Krajinný celek C se téměř kryje s vymezením geomorfologické jednotky Meziměstská vrchovina, podcelku v severovýchodní části Broumovské vrchoviny. Jedná se o členitou vrchovinu v povodí říčky Stěna, založenou na permských a triasových sedimentech, permských porfyrech a melafyrech. Erozně denudační povrch severovýchodní části vnitrosudetské pánve je silně rozčleněný, tektonicky porušený, s výraznými strukturně podmíněnými tvary (strukturně denudační plošiny, strukturní hřbety, suky) a projevy selektivní eroze a denudace.

Jádro krajinného celku tvoří okrsek v jihozápadní části Meziměstské vrchoviny, Broumovská kotlina, krajina vrchovin Hercynika, tektonicky a litologicky podmíněná kotlina v povodí Stěna o ploše 121 km². Je budována na permských a triasových pískovcích a jílovcích. Její členitý pahorkatinný reliéf se strukturně denudačními plošinami a strukturními hřbety vyniká antiklinálním hřbetem uprostřed, asymetrickým údolím Stěna, s příkřejšími pravými údolními svahy, pleistocenními říčními terasami Stěna a drobnými sprašovými pokryvy a závěsemi. Významnými body Broumovské kotliny jsou Božanovský vrch (496,3 m), Mlýnský vrch (526,8 m) a Supí vrch (541,4 m). Severovýchodní část krajinného celku tvoří Javoří hory, krajina výrazných svahů a horských hřbetů, plochá protáhlá hornatina podél státní hranice s Polskem v povodí Stěna, která výrazně vystupuje nad Broumovskou kotlinou. Okrsek o ploše 49 km² je budován na permských porfyrech a melafyrech. Silně rozčleněný erozně denudační povrch Javořích hor, tektonicky a litologicky podmíněných paleovulkanických struktur s výraznými strukturními hřbety a suky, doplňují četné kryogenní tvary (dlouhé kongeliflukční proudy) a sesuvy. Česká strana je rozčleněná konsekvantními údolími levých přítoků Stěna. Nejvyšším bodem Javořích hor je Ruprechtický Špičák (880 m), velmi výrazný homolovitý vrch zalesněný smrkovými porosty, významnými body jsou Bobří vrch (740 m), Březový vrch (742 m), Černá hora (726 m), Čertův vrch (786 m), Červená hora (746 m), Holý vrch (546 m), Homole (648 m), Javorový vrch (777 m), Jedlový vrch (733 m), Jelení vrch (751 m), Malý kopec (726 m), Mez (720 m), Obírka (781 m), Kamenec (611 m), Rudný (654 m), Světlna (795 m), Široký vrch (838 m) či Vysoká (740 m). Z půd převládají kambizemě, místy luvizemě, v nivách vodních toků fluvizemě a gleje.

Osou krajinného celku je řeka Stěna (Ścinawka, Steine, Stynau, Steinwasser nebo Steinau) protékající Broumovskou kotlinou zhruba střední částí od severozápadu, kde u obce Starostín přitéká z Polska, směrem k jihovýchodu, kde znovu pod obcí Otovice vstupuje na území Polska – s řadou menších přítoků (zleva Starostínský potok, Dobrohošťský potok, Verněřovický potok, Ruprechtický potok, Uhlířský potok, Heřmánkovický potok, Kravský potok, Svinský potok; Šonovský potok; zprava Liščí potok, Křinický potok, Martinkovický potok, Černý potok, Božanovský potok). Na svém pravém břehu podtéká Stěna řadu vrchů a elevací s výrazným převýšením nad tokem řeky (Sokol 504 m, Mlýnský vrch, Spořilov 467 m, Hoprich). Pravý příkrý břeh Stěna má často charakter nárazového břehu s erozně obnaženým horninovým profilem (např. Permská stěna v Hynčicích, V Ráji, Pod klášterní zahradou, Hoprich u Otovic aj.). Pravobřežní přítoky Stěna mají pramenné oblasti v Broumovských stěnách a severnější části linie vnějších křídových kuest; jen Hejtmánkovický potok odvodňuje plochý terén uprostřed kotliny. Všechny levobřežní přítoky Stěna pramení v Javořích horách a odvodňují je. I u těchto potoků se na jejich levých březích erozí vytvořily úseky s morfologicky zvýrazněným nárazovým břehem (skalní stěny, skalní sruby). Na neregulované břehy jsou vázány nivní a břehové porosty.

Broumovská kotlina je poměrně málo zalesněná, v lesích převažují smrkové porosty, jen místy smíšené či bukové lesy. Cenné jsou květnaté, vstavačovitě a vlhké louky. Převažuje nezavlažovaná orná půda, v okrajových polohách a v okolí Meziměstí louky a pastviny, v nivách přirozené porosty. Javoří hory jsou zalesněné smrkem s příměsí jedle, borovice a buku. Vedle jehličnatých a smíšených lesů se zde objevují louky a pastviny, orná půda jen ojediněle.

C.1 Znaky a hodnoty přírodní charakteristiky KC C		klasifikace znaků		
		dle projevu	dle významu	dle cennosti
		+ pozitivní O neutrální N negativní	XXX zásadní XX spouštějící X doplňující	XXX jedinečný XX význačný X běžný
C.1.1	Vrchovinný reliéf Meziměstské vrchoviny – široká Broumovská kotlina vymezená na jihozápadě výraznými Broumovskými stěnami, Stolovými horami a Mirošovskými stěnami, na severovýchodě Javořími horami.	O	XXX	XX
C.1.2	Drobné geomorfologické útvary nárazových břehů Stěnavy a přítoků (skalní stěny, skalní sruby), zářezy potoků do svahů vymezujících kotlinu atd.	+	X	X
C.1.3	Poměrně přirozený tok Stěnavy s četnými drobnými přítoky, s doprovodnou a břehovou vegetací, prameny	+	XX	XX
C.1.4	Menší a střední rybníky na Stěnavě a přítocích (Kaprový, Prostřední, Krajiní, Pivovarský, Telecí, Břídlo, Katovna, Cihelný, Vápenný, školní, Smolův, Šlegrův, Černý, Metznerův, Starý, Nový, Kinclův, Horní, Dolní atd.) vč. břehových a litorálních porostů	+	X	X
C.1.5	Krajinná nelesní zeleň podél vodotečí, vodních ploch, komunikací, cest, zeleň zahrad v okolí sídel, remízky, meze...	+	XX	X
C.1.6	Rozsáhlé zalesněné plochy jehličnatých a smíšených lesů Javořích hor a severní hrany Polické vrchoviny	+	XXX	XX
C.1.7	Plochy zemědělské půdy uvnitř kotliny s plochami přirozených kultur v nivách a vyšších polohách, loukami a pastvinami	+	XX	X

KC C.2 Kulturní a historická charakteristika krajinného celku

Až do konce 12. století byla Broumovská vrchovina, tvořící přechod mezi východními Krkonošemi a Orlickými horami (výhodná poloha v blízkosti obchodních cest), neobydlená – snad až na jednotlivé nouzové příbytky lovců, kteří sem pravděpodobně pronikali z vnitrozemí – pokrytá hustým lesem, který tvořil přirozenou hranici království. Celá tato oblast však měla.

Počátky kolonizace zdejšího kraje jsou spojeny s působením nejstaršího mužského kláštera na území Čech – břevnovskými benediktiny. Ti v roce 1213 získali darem od krále Přemysla Otakara I. území dnešního Broumovska a Policka (snad i území dnešního Teplicka a Adršpašska) a o čtyřicet let později zahájili jeho kolonizaci. Lesnatá krajina od dnešního Vižňova přes Verněřovice, s oblastí Teplic a příhraničním krajem k Mirošowu, původně nebyla v držení kláštera jako ostatní část Broumovska a náležela vladykovi Sezemovi. I tato část Broumovska se však v průběhu 15. století dostala pod klášterní panství. Zatímco polická část vznikajícího klášterního dominia byla osídlena poddanými z vnitrozemí Čech, kolonizace Broumovska byla součástí mohutné kolonizační vlny německých zemědělců a řemeslníků z Durynska a Flander, která ve 13. století zalidnila mimo jiné i sousední Slezsko a Kladsko.

Pravděpodobně v roce 1255 byl na ostrohu nad pravým břehem Stěnavy založen Broumov jako správní centrum kotliny ohraničené pásmem pohraničních Javořích hor a hřebenem pískovcových Broumovských stěn jako jediné místo na panství vyhrazené obchodu a řemeslné výrobě. V rámci benediktinské kolonizace Broumovska byly ve 13. století založeny Hejtmánkovice, Jetřichov, Křinice, Pěkov, Ruprechtice, Verněřovice, Hejtmánkovice, Božanov, Martínkovice či Otovice.

Za husitských válek se Broumov stal opěrným bodem katolické strany. Po roce 1540 se však pod vlivem sousedních slezských měst začalo mezi broumovskými řemeslníky šířit protestantství. Vzrůstu vlivu Lutherova učení a pokračujícího úpadku kláštera se nedařilo čelit. V roce 1614 si broumovští luteráni postavili vlastní kostel, spor o nějž se dokonce stal jedním z vnějších podnětů pražské defenestrace v roce 1618. Po bělohorské bitvě se na Broumovsku správa a vlastnictví dominia opět upevnila v rukou břevnovských benediktinů. Zatímco rekatolizace na Broumovsku proběhla bez významnějších konfliktů ještě před skončením třicetileté války, spory měšťanů s klášterní vrchností o rozšíření hospodářských a samosprávných svobod nebyly ukončeny a projevíly se i při poddanské rebelii v roce 1680.

Škody způsobené klášternímu velkostatku třicetiletou válkou se podařilo úspěšně napravit, řád dosáhl velmi dobrého hospodářského postavení, které mu umožnilo nákladnou výstavbu klášterních objektů (Carlo Lurago, Martin Reiner, Martin Allio, Kryštof Dientzenhofer, Kilián Ignác Dientzenhofer, 1661 až 1733) a kostelů v okolních vsích klášterního dominia i nákupy uměleckých děl od předních umělců pražského baroku.

Nové kostely tzv. broumovské skupiny byly vybudovány z velké části v relativně krátkém období první čtvrtiny 18. století jako dílo jednoho opata (Othmara Zinka) a jedné stavitelské rodiny (Dientzenhoferů). Motivem tohoto i v evropském kontextu výjimečného stavebního podniku byla obnova již nevyhovující sítě dožívajících dřevěných kostelů. Starší kostely byly malé, na hranici životnosti, proto dospěl opat k přelomovému rozhodnutí všechny existující kostely nahradit novostavbami. Jedinou lokalitou, kde dříve gotický kotel není doložen a vznikla zde novostavba, byl geograficky oddělený Bezděkov, patřící k polickému probošství. Ambiciózní záměr předpokládal vytvoření jednotně koncipovaného celku navazujícího na správní centrum v broumovském klášteře, který by v poloze pomyslné krajinné „megasítě“ propojil nové pohledové dominanty chrámů se silnicemi a sídelní strukturou převážně ulicových vesnic.

V letech 1690 až 1692 byl vystavěn kostel v Martínkovicích, který byl prvním kamenným farním chrámem na panství. Od ostatních staveb této skupiny se výrazně liší svým pojetím, které je stylově spjato ještě s dozívajícím obdobím raného baroka výrazně italské orientace. Spokojenost s prací při přestavbě kláštera v Břevnově přivedla na Broumovsko stavitele z rodiny Dientzenhoferů a spolupráce kláštera s těmito architekty evropského významu završila finální proměnu zdejšího kraje. Vedle velkolepé novostavby broumovského kláštera, obnovy města či kláštera v Polici se jedná především o obnovu venkovských kostelů ve správě kláštera. Na základě plánů Kryštofa Dientzenhofera vnikly kostely ve Verneřovicích (1719 až 1720) a Ruprechticích (1720 až 1730), podle jeho staršího projektu vystavěl jeho syn i kostel v Otovicích (1725 až 1726). V plné režii Kiliána Ignáce Dientzenhofera pak byly postaveny kostely v Hejtmánkovicích (1722 až 1724), Vižňově (1724 až 1725), Bezděkově (1724 až 1727), Šonově (1726) a konečně v Božanově (1735 až 1743). Kryštof uplatňoval především osvědčený typ centralizovaného oválu či oktogonu s vloženými pilíři, Kilián Ignác základní téma podélné centrály varioval v různorodých nápaditých konceptech. Ke skupině kostelů lze volně přiřadit i další stavby – ojedinělou kapli Hvězda, vybudovanou Kiliánem Ignácem na horském hřebeni nad Křinicemi, kapli Bolestné P. Marie v Olivětině (1701), šestiboké kněžiště z roku 1725 při dnes zbořeném poutním kostele v Janovičkách či kapli sv. Floriana v Rožmitálu z roku 1747.

Všechny chrámy broumovské skupiny představují uplatnění specifického typu venkovského kostela s jednoduchým a přehledným řešením v zásadě jednodlné stavby se zvonící, která musela být laciná a rychle realizovatelná bez příliš složitých technických prvků a bohatší dekorativní výzdoby. Broumovskou skupinu charakterizují i výrazné siluety relativně strmých valbových střech, které svoji výškou konkurují věžím. Cílem architektů bylo dosažení zamýšleného krajinného účinku a propojení staveb se sídelní strukturou a přírodním rámcem. Podle specifických podmínek byla někde původní orientace a situace gotických kostelů respektována, ve větší míře byly orientace i umístění zcela změněny. Přitom byl sledován zejména požadavek vytvoření nové dominanty na mírném návrší a v těžišti rozvíjející se obce v kontaktu s křížením dnes často nezřetelných páteřních komunikací. Pohledově byly akcentovány dálkové silniční tahy a vzájemné optické vazby mezi jednotlivými lokalitami i směrem ke klášteru jako krajinnému těžišti. Všechny kostely vznikaly na volném prostranství a byly koncipovány s určitým záměrem a důvěrnou znalostí místních terénních podmínek. Urbanistický kontext dotvářely i ohradní zdi hřbitovů s branami, fary a školy stejně jako solitéry kamenných plastik rozeseté v katastru obcí i mimo ně. V německém kraji bez předchozí vyhraněné stavební tradice vznikla zásluhou obou Dientzenhoferů architektura hlásící se svým charakterem k českému baroku. Ta následně ovlivnila architektonický vývoj ve Slezsku i lidovou stavební kulturu v kraji, dodnes typickou důrazem na zděnou architekturu výstavných statků s uplatněním řady motivů z formálního barokního aparátu. Nejvýznamnější hodnotu skupiny však představuje jednotné řešení krajinného komplexu celého panství, jednoznačně vymezeného geograficky jako rozlehlá náhorní plošina obklopená horskými hřebeny. Klášter v Broumově a hřbitovní kostel Panny Marie v Broumově jsou prohlášeny národními kulturními památkami.

Před polovinou 19. století se situace řemeslné textilní výroby na Broumovsku začala zhoršovat. V roce 1856 Josef Schroll, jeden z nejznámějších podnikatelů a obchodníků s plátnem, postavil v Olivětíně první mechanickou tkalcovnu a zahájil tak industrializaci regionu. V roce 1860 založili v Hynčicích bratři Heinzlové přádelnu Inu. Záhy byla výroba rozšířena i o zpracování bavlny a na konci 19. století také o tkalcovnu a úpravnu tkanin. Další textilní firmu zde založil Franz Drechsel, když roku 1840 koupil dvůr, v němž v roce 1856 zřídil mandl s valchou a následně ještě bělidlo. Textilka v Martínkovicích byla postavena na místě bývalého mlýna ve druhé polovině 19. století. V roce 1875 v ní tehdejší nový majitel továrník Moritz Schur z Vídně rozšířil provoz přádelny o tkalcovnu a sukárnu. Postupně, díky dalším továrnám ve zdejších sídlech, se Broumovsko stalo významným centrem textilní výroby.

V roce 1848 bylo zrušeno poddanství a feudální systém správy země. Roku 1850 byl v Broumově zřízen okresní úřad jako sídlo politické správy nejen bývalého klášterního panství, ale i Policka, Teplicka a Starkovska. V průběhu druhé poloviny 19. století se Broumov vymanil z původní středověké uzavřenosti a zejména po otevření železniční trati Choceň – Broumov v roce 1875 dosáhlo město prudkého rozvoje. Na přilehlých katastrech sousedních vesnic byly postaveny tovární objekty a nájemné domy, veřejné budovy jako nemocnice a školy, byl vybudován městský vodovod a kanalizace, vydlážděny a osvětleny ulice.

Osvobození selského stavu a příznivé podmínky pro zemědělskou výrobu po roce 1848 uspišily přeměnu broumovského venkova. Během poměrně krátké doby dostaly vesnice na Broumovsku novou tvář v podobě slohově jednotné zástavby – typického empírového zděného statku, jehož příznačný dekor a stylový výraz vyzařuje jižněji na Policko i Náchodsko, kde se stýká s klasicistním domem hradeckého kraje. Venkovský klasicistní dům okolí Broumova vznikl nepochybně pod vlivem klasicistní výstavby a přestavby města Broumova a na venkově se prosazoval už od 20. let 19. století, zejména však v letech 1850 až 1870. Výzdoba fasád nerozlišuje mezi stavbami obytnými a hospodářskými a má charakteristické tvarosloví důsledně klasicistního dekoru. Detaily jsou vytvořeny ve štuk, zpravidla šablonou, někdy modelováním. Doplnují základní členění fasád určených lizénami, římsami, slepými arkádami a pilastry hladkými nebo kanelovanými. Charakteristické jsou vstupní portály umístěné v obloukových výklencích. Po stranách jsou niky se sedátky k posezení, vytesané z pískovce, často zdobené na okraji perlovcem. Součástí jsou kamenná ostění vstupu s klasicistním dekorem v reliéfu na ploše portálků. Klenáky vstupních portálků jsou většinou datovány a značeny monogramem majitele, také s číslem popisným. Na okapové straně dvorních fasád je charakteristickou zajímavostí psí bouda, obložená pískovcovými deskami s reliéfním dekorem domečku. Omítky staveb jsou barevné, nejčastěji dvoubarevné – žluté a bílé. Barevné jsou také stylové klasicistní dveře vstupů do domů. Chlévy a maštale byly součástí obytného domu. Sýpky a stodoly tvořily obestavení dvora doplněné často výměnkem, jehož součástí byla někdy i sýpka. Sklepy byly někdy mimo dům, častěji ale součástí domu. Rozmanité jsou vstupní brány do statků. Někdy bývají průjezdní výměnkem, jindy samostatné. Vzácně jsou zdobeny bohatou sochařskou výzdobou.

Vesnice v celém krajinném celku jsou kolonizačního typu. Charakter uliční zástavby nebo výstavby typu lánová ves se v těchto obcích zachoval v původní podobě. Křinice jsou chráněny jako vesnická památková rezervace, Martínkovice, Božanov a Heřmánkovice jsou navrhované jako vesnické památkové zóny. Sám Broumov je městskou památkovou zónou.

Prorakously a všenecky orientovaní představitelé města a všech obcí na Broumovsku rozhodně odmítli vyhlášení československého státu v roce 1918. Projevy odporu proti ČSR zcela neustaly ani po obsazení Broumovska českým vojskem a po převzetí moci pražskou vládou. V roce 1938 bylo Broumovsko odloučeno od Čech. Připojení k Německé říši uvítala velká většina obyvatel ve městě i na vesnicích. Po válce bylo během roku 1946 z Broumovska vysídleno do západní a východní okupační zóny Německa ve 22 transportech více než 22 000 osob německé národnosti. Státem zkonfiskovaná zemědělská půda na vesnicích a živnosti ve městě byly předány dosídlencům z přilehlých okresů východních Čech, ze Slovenska a reemigrantům z ciziny. Téměř úplná výměna obyvatel, doprovázená přerušáním všech tradičních forem společenského a kulturního života, samozřejmě poznamenala život města na několik desetiletí.

Po zrušení broumovského okresu v roce 1960 se Broumovsko stalo součástí okresu Náchod. Díky geografické poloze a zvláštnostem svého historického a kulturního vývoje si však i nadále uchovalo svůj charakter a svéráz. Město Broumov zůstává i po téměř 750 letech své existence hospodářským a kulturním centrem broumovského výběžku. V posledních letech postupně padla i bariéra státní hranice, izolující po druhé světové válce region Broumovska na třech stranách od sousedního Polska. Broumov se stává cílem návštěv z blízkého východního zahraničí i výchozím bodem cest do hospodářsky a turisticky atraktivních oblastí Dolního Slezska a Kladska.

C.2 Znaky a hodnoty kulturní a historické charakteristiky KC C		klasifikace znaků		
		dle projevu	dle významu	dle cennosti
		+ pozitivní O neutrální N negativní	XXX zásadní XX spouštějící X doplňující	XXX jedinečný XX význačný X běžný
C.2.1	Částečně dochovaná základní krajinná struktura otevřené kotliny obklopené zalesněnými svahy se zemědělskými sídly a centrem v Broumově	O	XXX	X
C.2.2	Částečně dochovaná struktura cestní sítě (odpovídá mapám z počátku 19. století) – tradice starých obchodních a poutních cest přes Broumovsko (např. stará Vambeřická stezka), vč. trasy železnice z roku 1875	O	XX	X
C.2.3	Částečně dochovaná historická struktura osídlení s kolonizačními vesnicemi z 13. století založenými na klášterním panství doplněná novějšími osadami.	O	XX	X
C.2.4	Částečně dochovaná urbanistická struktura dlouhých lánových potočních vsí s volným uspořádáním statků broumovského typu na hraně nivy (Vernéřovice, Heřmánkovice, Martínkovice – nav. VPZ, Heřmánkovice – nav. VPZ, Vižňov, Ruprechtice, Jetřichov, Křinice – VPR, Šonov, Božanov – nav. VPZ, Rožmitál)	+	XXX	XX
C.2.5	Unikátní soubor lidové architektury – klasicistní statky broumovského typu, mnohé památkově chráněné	+	XX	XXX
C.2.6	Unikátní barokní soubor kostelů broumovské skupiny z 18. století od otce a syna Dientzenhoferů (kostel sv. Máří Magdalény v Božanově, kostel sv. Barbory v Otovicích, kostel sv. Markéty v Šonově, kostel Nejsvětější Trojice v Heřmánkovicích, kostel sv. Jakuba Většího v Ruprechticích, kostel sv. Anny ve Vižňově, kostel sv. Michaela Archanděla ve Vernéřovicích, kostel sv. Václava v Broumově, kaple Hvězda v Broumovských stěnách; dílem architekta Allia je kostel sv. Martina a Jiří v Martínkovicích) vč. krajinného konextu	+	XX	XXX
C.2.7	Zástavba Broumova (VPZ) z klášterem a řadou památkových objektů (dvě NKP), s výraznou siluetou	+	XX	XXX
C.2.8	Další cenné architektonické objekty (mnohé památkově chráněné), drobná sakrální architektura, křížové cesty, sochy	+	X	XX
C.2.9	Kulturní dominanty (barokní kostely v krajině, silueta Broumova s klášterem, rozhledny)	+	XX	XX
C.2.10	Historické vodohospodářské úpravy – menší a střední rybníky na Stěnavě a přítocích	+	X	X
C.2.11	Torza původní struktury pluziny (ojediněle)	+	X	X

KC C.3 Vizuální charakteristika interiéru a exteriéru krajinného celku

Krajinný celek C má tři určující rysy vizuální charakteristiky Prvním určujícím rysem je otevřenost a relativní přehlednost prostoru Broumovské kotliny s krajinnou osou koridoru Stěnavy, procházející krajinným celkem.

Druhým rysem je výraznost vizuálně velmi rozdílného projevu souvislých horských hřbetů a hran ohraničujících Broumovskou kotlinu. Jedná se o zarovnané a dramatické (Koruna 769 m n.m., Božanovský Špičák 773 m n.m.) siluety Broumovských stěn na jihozápadě a poměrně rozeklané až tvarově bizarní siluety Javořích hor (Ruprechtický Špičák 881 m n.m. a okolní vrcholy).

Třetím rysem je pravidelná plánovitě založená struktura osídlení Broumova s dlouhými lánovými obcemi a kompozičně svázanou konfigurací kostelů.

Vzniká krajina vizuálně vnímatelného segmentu krajiny (z nadhledových poloh se jedná o konviziální celek) s terénními i kulturními dominantami a s geometrizací soustavy osídlení. Jedná se o obraz kultivované kulturní krajiny, ve které vznikají vysoké hodnoty vizuální atraktivnosti v celkových panoramatech krajiny, vysoké hodnoty krajinářsko-estetické v dílčích scénériích horských poloh a jejich okrajů a působivost dochované urbanistické struktury a charakteru staveb v částech původních zemědělských obcí.

C.3 Znaky a hodnoty vizuální charakteristiky KC C		klasifikace znaků		
		dle projevu	dle významu	dle cennosti
		+ pozitivní O neutrální N negativní	XXX zásadní XX spouštějící X doplňující	XXX jedinečný XX význačný X běžný
C.3.1	Přehlednost rozlehlého prostoru Broumovské kotliny s výrazným prostorovým ohraničením	+	XXX	XXX
C.3.2	Nezaměnitelná silueta Broumovských stěn vnímaná v panoramatických pohledech celku i v dílčích blízkých scénériích	+	XXX	XXX
C.3.3	Výrazná a nepřehlédnutelná silueta západní části Javořích hor (Ruprechtické hory)	+	XXX	XX
C.3.4	Význam kulturních dominant kostelů (Broumov, Vižňov, Ruprechtice, Heřmánkovice, Šonov, Božanov, Otovice, Martínkovice, Verněřovice)	+	XX	XXX
C.3.5	Vizuální projev dochovaných struktur zemědělských lánových vsí v otevřené krajině	+	XX	XX
C.3.6	Význam specifických typů lidové architektury (broumovský statek) na terénních hranách provázejících koridory potoků	+	XX	XX
C.3.7	Výrazně urbanizovaná území v koridoru Stěnavy (Broumov, Meziměstí) a přeměněný charakter zástavby v některých obcích (přestavby, dostavby, skupiny novostaveb s různorodým a nehodnotným ztvárněním)	O	XX	X

KC C.4 Členění krajinného celku na krajinné prostory a segmenty urbanizované krajiny

Na území krajinného celku C byly vymezeny krajinné prostory (KP), segmenty krajiny se zřetelnou charakterovou odlišností od jiných prostorů nebo segmenty zřetelně prostorově ohraničené a vymezené, které jsou vizuálně rozpoznatelné – tzv. konviziální segmenty krajiny:

KP C1 KORIDOR STĚNAVY

Krajinný prostor zahrnuje koridor řeky Stěnavy, který představuje krajinnou osu Broumovské kotliny. Koridor Stěnavy je téměř souvisle osídlen a v jeho průběhu po proudu řeky se vyskytují různé typy osídlení od liniové struktury potoční vsi po silně urbanizované území města Broumova nebo Meziměstí. Prostor je na západě i východě omezen státní hranicí, na severu i jihu je vůči navazující

zemědělské krajině ohraničen nejčastěji prvky lesní či nelesní zeleně, které jsou součástí koridoru Stěnavy a doprovázejí více či méně svažité polohy nad oběma břehy.

KP C2 VIŽŇOV – RUPRECHTICE

Svažité polohy zemědělské krajiny mezi Ruprechtickými horami na severu a koridorem Stěnavy na jihu vytvářejí krajinný prostor s obcemi Vižňov a Ruprechtice. Obě obce mají liniové uspořádání lánových vsí. Rozptýlená zástavba se v náznavu zachovala u téměř zaniklé vsi Pomeznice. Prostor má zvlněný terén a pásové vegetační prvky lesní i nelesní zeleně. V ohraničení prostoru na severu a na východě tvoří okraje souvislých lesních porostů Ruprechtických hor, jižní hranici tvoří drobné prvky zeleně a terénu ohraničující sníženinu koridoru Stěnavy.

KP C3 JAVOŘÍ HORY

Rozsáhlý krajinný prostor tvoří severovýchodní okraj CHKO a je ohraničen státní hranicí. Je tvořen lesnatým horským masivem Javořích hor, skládajícím se zde dvou – mírně odlišných – geomorfologických jednotek – Ruprechtických hor na západě a Šonovských hor na východě. Zatímco západní část s výraznou dominantou Ruprechtického Špičáku (881 m n.m.) a s dalšími vrcholy nad 800 m má velmi výrazný reliéf a tvoří jedinečnou siluetu ohraničení krajinného celku, východní část Šonovských hor má klidnější siluetu s vrcholy o podobné výšce (718 až 750 m n.m.). Prostor se vyznačuje jedinečnými přírodními a krajinářsko-estetickými hodnotami.

KP C4 HEŘMÁNKOVICE

Krajinný prostor zahrnuje velmi zřetelně ohraničený krajinný segment údolí Heřmánkovického potoka s třemi terénními dominantami – Holý vrch (546 m n.m.), Supí vrch (541 m n.m.) a Kraví hora (491 m n.m.). V prostoru leží nejenom velmi cenná zástavba obce Heřmánkovice s četnými objekty lidové architektury a dominantou kostela, ale také rekreační lokalita Janovičky ve vysoké poloze poblíže sedla pod Czarnochem. Krajinný segment je ohraničen na západě a severu zcela jednoznačně okraji souvislých lesních porostů Javořích hor, na východě tokem Kravského potoka, na jihu méně výrazně přechází do koridoru Stěnavy u Olivětína.

KP C5 ŠONOV – ROŽMITÁL

Krajinný prostor zaujímá otevřený segment zemědělské krajiny mezi úpatím Šonovských hor a koridorem Stěnavy. V zemědělské krajině leží Benešov, Rožmitál a Šonov. Krajina je rozčleněna do mírně zvlněného terénu třemi potoky a jejich přítoky. Jedná se o Svinský, Černý a Šonovský potok. Vznikl typ kulturní krajiny s výraznými horizonty Šonovských hor v pozadí a s výhledy na jedinečnou dominantu Broumovských stěn. Prostor je na severovýchodě zřetelně ohraničen okraji lesních masivů na úpatí Šonovských hor, na jihovýchodě státní hranicí a na jihozápadě nevýraznými plochými horizonty v zemědělských plochách vůči koridoru Stěnavy.

KP C6 VERNĚŘOVICE – JETŘICHOV

Krajinný prostor zahrnuje segment kulturní krajiny mezi okraji výrazných lesnatých hřebenů Mirošovských stěn, Nad Studánkou, Mračného vrchu a Příkré stráně a koridorem Stěnavy. Jednostranně ukloněný terén je rozčleněn mělkými údolími Jetřichovského a Verněřovického potoka a skupinou drobných rybníků. Obce Jetřichovice a Verněřovice mají liniový charakter, obci Verněřovice dominuje kostel. Prostor je na jihozápadní straně jednoznačně ohraničen okraji souvislých lesních porostů, na východě rozvodím Jetřichovského a Heřmánkovického potoka, na severu nesouvislými lesními porosty a terénními útvary na levém břehu Stěnavy u Meziměstí, na severozápadě pak státní hranicí.

KP C7 HEJTMÁNKOVICE

Krajinný prostor zahrnuje mělké údolí Liščího potoka a jeho oboustranné přítoky. Jedná se o kulturní krajinu s otevřenými zemědělskými plochami přecházejícími na severu povlovnými svahy do lesnatých výšin (Mlýnský vrch 521 m n.m.) nad levým břehem Stěnavy a na jihozápadě do okrajů lesních porostů u rybníka Šlégl. Liniová zástavba lánové vsi Hejtmánkovice skrývá četné dochované objekty lidové architektury.

KP C8 KŘINICE – BOŽANOV

Krajinný prostor zahrnuje rozsáhlý segment zemědělské krajiny členěné potoky (Křinický, Martínkovický, Božanovský) stékajícími od úpatí Broumovských stěn k jihovýchodu do Stěnavy. Vzniká tak pravidelné historické členění kulturní krajiny s potočným uspořádáním lánových vsí Křinice, Martínkovice a Božanov. Jedná se často o zástavbu s jedinečnými hodnotami lidové architektury a s významnými kulturními dominantami kostelů. Na jihovýchodě je prostor omezen státní hranicí, na jihozápadě zřetelnými lesními okraji Broumovských stěn. Na severovýchodě přechází krajinný prostor nevýraznou hranicí v zemědělské krajině do prostoru koridoru Stěnavy.

SUK C1/1 MEZIMĚSTÍ

Segment urbanizované krajiny Meziměstí zahrnuje nejenom vlastní město, ale zejména velké průmyslové plochy a plochy železničního uzlu. Struktura města je zcela přeměněná a nesourodá co do architektonického výrazu různorodých objektů a funkcí. Území je sevřeno mezi dvěma lesními masivy na obou březích Stěnavy a v krajinných panoramatech se výrazně neprojevuje.

SUK C1/2 BROUMOV

Segment urbanizované krajiny je poměrně nevelký a zaujímá především historické jádro a navazující novější výstavbu na levém břehu Stěnavy a úzký pruh nesourodých funkcí a zástavby mezi železnicí a pravým břehem řeky. Město leží v rozlehlém údolí Broumovské kotliny, ale navzdory tomu se v krajinných panoramatech území se zvlněným terénem příliš výrazně neprojevuje. Historické jádro s klášterem představuje v urbanizovaném území významnou hodnotu.

2.2 Principy ochrany KR na území CHKO

2.2.1 Východiska ochrany krajinného rázu

V chráněných krajinných oblastech **patří ochrana krajinného rázu k primárním principům veřejného zájmu**. Území CHKO je tvořeno kulturní krajinou, ve které jsou vedle soustředěných přírodních hodnot přítomny i stopy osídlení a hospodářské činnosti. Sídla a prvky rozptýleného osídlení spolu s jejich krajinným rámcem spoluvytvářejí ráz krajiny, přičemž nelze sídla a prvky osídlení oddělovat od volné krajiny (dle KOREČEK, HUBÁČEK).

Proměny krajiny během jejího historického vývoje dospěly v určitých oblastech a místech do stavu, který se vyznačuje **specifickou strukturou krajiny a jejím vizuálně vnímaným obrazem**. Je to krajina se soustředěnými hodnotami přírodními, kulturně-historickými a estetickými. Taková krajina vyjadřuje určitý **typ souladu civilizačního vývoje, osídlení, hospodářského využití a přírodního prostředí**. Stává se místem odpočinku, poučení, výchovy a posílení lokální, regionální či národní identity, stává se součástí národního dědictví.

Dochovaný a v současné době zřetelný ráz určitých částí krajiny se stává předmětem ochrany s cílem jeho zachování a předání dalším generacím.

2.2.2 Podmínky ochrany krajinného rázu

V krajinách s cenným krajinným rázem musí být **omezeno spektrum činností a způsobů využívání krajiny, které mohou mít vliv na strukturu a obraz krajiny**. Zvláště se to týká sídel, jejichž zástavba je zapojena do struktury krajiny a projevuje se v prostorových vztazích a krajinné scéně. Jsou proto navrženy podmínky ochrany KR, které se promítají do nástrojů územního plánování v podobě limitů a regulativů.

Podmínky ochrany krajinného rázu:

- **jsou navrženy** na základě identifikovaných znaků a hodnot krajinného rázu, které spoluvytvářejí takový ráz krajiny, který je předmětem ochrany pro svoje hodnoty přírodní a estetické a pro přítomnost hodnot kulturních a historických.
- **vymezují způsob užívání krajiny** (hlavní činnosti odpovídající krajinnému typu) na úrovni oblasti krajinného rázu, resp. krajinného celku (KC) a to včetně předpokládaného rozvoje sídel a infrastruktury.
- **vyjadřují** (dle LÖW) omezení činností zajišťující ochranu základních složek krajiny, přípustnost nebo nepřípustnost činností v sídlech, které mají vliv na krajinu.
- **vycházejí** z výsledků preventivního vyhodnocení území z hlediska ochrany krajinného rázu ve smyslu § 12 zákona č. 114/1992 Sb., o ochraně přírody a krajiny.
- **se obecně týkají** ochrany typických rysů krajiny daných přítomností znaků přírodní a historické charakteristiky a jejich vizuálního (resp. multisenzuálního) projevu, individuálních rysů krajiny daných kombinací přítomných znaků

Ochrana rázu krajiny je z praktického důvodu zaměřena k:

- **typickým částem krajiny** v hodnoceném území – k oblastem, resp. krajinným celkům a k místům, resp. krajinným prostorům
- **k specifickým částem krajiny**, které vyžadují zvýšenou pozornost – např. vizuálně otevřené segmenty krajiny (VOSK) či lokality se zástavbou (LOsZ)

2.2.3 Úrovně ochrany

Základní podmínkou pro systém ochrany krajinného rázu rozsáhlého území typu CHKO je **prostorová a charakterová diferenciacie krajiny a delimitace pásem odstupňované ochrany**. Systém ochrany (definování podmínek ochrany) je tvořen třemi úrovněmi, které vystihují dvě soustavy členění, individuální a typologické.

Cílem **individuálního členění** krajiny je vystihnout souvislé, z určitého hlediska relativně homogenní celky vystihující jedinečné, neopakovatelné vlastnosti území, tj. typické znaky krajinného rázu v daném regionu (oblasti – krajinné celky a místa krajinného rázu – krajinné prostory). Cílem **typologického členění** je naopak vylišit typy, tj. řady územně nesouvislých segmentů, které mají podobnou kvalitu (dochovanost, jedinečnost) krajinného rázu, resp. podobné požadavky jeho ochrany.

Diferenciacie má následující podobu:

CHKO Broumovsko	
ZKC Broumovsko	
Prostorová a charakterová diferenciacie krajiny	
„KC“	Vymezení krajinných celků (oblastí krajinného rázu)
„KP“	Vymezení krajinných prostorů (míst krajinného rázu)
Kategorizace sídel a lokalit se zástavbou	
„LOsZ“	Vymezení a kategorizace LOsZ

ZKC základní krajinný celek (nadřazený segment krajiny na úrovni oblasti KR)

KC krajinný celek (oblast KR)

KP krajinný prostor (místo nebo soubor míst KR)

LOsZ Lokalita se zástavbou

Ochrana krajinného rázu na území CHKO s hustou sídelní strukturou nebo se zemědělskou krajinou **je členěna do tří úrovní**:

1. úroveň ochrany – rámcové ochranné podmínky pro krajinné celky (KC)

Krajinné celky (KC) mají identifikované a klasifikované hlavní znaky spoluvytvářející krajinný ráz a následně stanoveny základní cíle a podmínky ochrany identifikovaných znaků, které představují **první úroveň ochrany** KR na území CHKO. (kap. 3)

2. úroveň ochrany – ochranné podmínky pro krajinné prostory (KP)

Krajinné prostory (KP) jsou dle soustředěnosti, cennosti a významu znaků a hodnot krajinného rázu rozděleny (delimitovány) do „**pásem odstupňované ochrany**“ podle nutnosti různé přísnosti ochrany jednotlivých znaků při hodnocení vlivů navrhovaného záměru. Zařazení jednotlivých krajinných prostorů mezi tři pásma odstupňované ochrany krajinného rázu představuje **druhou úroveň ochrany** KR na území CHKO. (kap. 3)

Pásma I – Území s nejvyšším stupněm ochrany krajinného rázu
Pásma II – Území s vysokým stupněm ochrany krajinného rázu
Pásma III – Území se zvýšeným stupněm ochrany krajinného rázu

3. úroveň ochrany – kategorizace sídel a LOsZ z hlediska stavební činnosti

Změny ve využití území a stavební akce budou směřovány v naprosté většině mimo lesní porosty do enkláv bezlesí, do existujících sídel a do jejich okolí. Proto musí být ochrana krajinného rázu směřována především do těchto území a je třeba se vyjádřit obecně k usměrnění takových záměrů.

Vzhledem k tomu, že obecnou podmínkou ochrany je zákaz výstavby ve volné krajině a nutnost nové výstavby (v obcích k tomu vymezených) v kontaktu se zastavěným územím sídel, eventuálně v kontaktu s rozptýlenou strukturou zástavby, je třeba pozornost věnovat otevřeným segmentům krajiny, ve kterých se vyskytuje zástavba sídel nebo prvky osídlení (samoty, rozptýlená zástavba). Na území Broumovska byla proto vymezena dílčí území ležící mimo souvislé lesní porosty a zahrnující kulturní krajinu, drobné lesní porosty a rozptýlenou zeleň a v každém případě sídla nebo prvky osídlení. Jedná se o tzv. „**lokality se zástavbou (LOsZ)**“.

Lokalita se zástavbou a sídla v nich ležící – zpravidla vizuálně otevřené segmenty krajiny se zástavbou sídla nebo s prvky osídlení (LOsZ) – ve kterých se zástavba výrazně uplatňuje v krajinné scéně a ovlivňuje ráz krajiny, které jsou vymezené v rámci jednotlivých krajinných prostorů (KP), jsou rozděleny do čtyř kategorií v závislosti na **dochovanosti urbanistické struktury** a možností změn v této struktuře, **dochovanosti architektonických hodnot** a typického charakteru zástavby. Pro jednotlivé kategorie LOsZ jsou stanoveny podmínky ochrany KR (regulativy) – (kap. 4)

Specifickým typem lokalit se zástavbou jsou segmenty urbanizované krajiny (městečka na území CHKO), kde urbánní složka vytváří převažující rys krajinného rázu (kap. 2.1). V těchto lokalitách je ochranu krajinného rázu nutné uplatňovat přiměřeně a individuálně, zejména v rámci územního plánování.

Kategorizace LOsZ představuje **třetí úroveň ochrany** KR na území CHKO. Důraz je třeba klást na záměry, které by mohly vytvořit nové vizuální dominanty krajiny a na záměry, které vytvářejí nové formy přechodu zástavby urbanizovaného území do okolní krajiny.

Sídlo a LOsZ I. kategorie
Sídlo a LOsZ II. kategorie
Sídlo a LOsZ III. kategorie
Sídlo a LOsZ IV. kategorie
SUK – Segmenty urbanizované krajiny